گلدستۂ فصاحت

مشتمل بر قصیدہ و دیوان غزلیات و رباعیات و قطعات تاریخی و نظم متفرق

(حضرت علامی)

نواب فصیح الدین احمد خان بہادر فصیح جنگ

(سنہ ۱۳[illegible] ہجری)

بحسن اہتمام میر محمد عنایت حسین خان نامی فرزند حضرت علامی

مطبوعہ شمس الاسلام پریس حیدرآباد

تمام شد

قصیده تهنیت عروسی آقای ولی نعمت قوی شوکت قدر قدرت اعلیحضرت حضور پرنور بندگانعالی آصفجاه سابع نظام الملک والممالک نظام الدوله نواب میر عثمان علیخان بهادر فتح جنگ محیی الملة والدین سلطان العلوم هز اکزالٹڈ هائنس جی سی ایس آئی فرمانروای سلطنت آصفیه دام الله اقباله

ای خوشا فصلیکه بلبل با گل تر در بهار
حبذا وصلی که عاشق برخورد از وصل یار

ای خوشا سالیکه در هنگام باشد سیر فصل
خوشتر آن ماهیکه گیرد حاصلی از کشت زار

ای خوشا روز خوشی عیدیکه گویندش شباب
وی خوشا شب کاندران هرچه شود شب زنده دار

ای خوشا صبحیکه می آرد نسیمی در چمن
بوی زلف عنبرین از شام گیسو در نهار

وه چه شام (آخرین افطار) در ماه صیام
وه چه صبح غرهٔ شوال بهر روزه دار

خوشتر آن تشبیب آغاز قصائد در کلام
خوشتر این حسن گریز من بانجام کار

(مطلع ثانی)

حبذا جشنی که قائم شد بقصر شهریار
جاری می عقد نکاح پادشاه نامدار

با شهِ ما عقدِ صاحبزادیِ خورشید لک — چون قرانِ مه که آرد مشتری را در کنار

ماهِ من در منزلِ مقصود می آرد شرف — مهرِ من تابانست چون خورشید در نصف النهار

نوشهے بر تختِ شاهی همچو مهرے بر فلک — در حرم همچون مهِ کامل عروسِ با وقار

خلعتِ شاهانه در بر تاجِ شاهی بر سرش — طرّهٔ زرتار بر دستارِ شاهِ نامدار

سهره بر عارض برسمِ هند همرنگِ نقاب — تارِ زر با سلکِ مروارید روشن در قطار

بگذرد شام و سحر در قصرِ سلطانی به جشن — روز روزِ عید و شب همچون شبِ وصلِ نگار

از عطایاے شهی امیدوارانِ کرم — هر یکے پر کرده دامن ها ز درِّ آبدار

روز و شب مهمانیِ اعیانِ دولت حضور — نعمتِ الوان نصیبِ ماست در شام و نهار (طعام صبح و شام)

آن ولیِ نعمتِ ما میزبانِ خاص و عام — زله بردارانِ خوانِ نعمتِ او بیشمار

در مبارکباد حاضر صد سفیرانِ دُوَل — از رؤساے معاصر و ز رئیسانِ دیار

مطربان سرکرده در محفل چو بلبل در چمن — از غزل هاے سخن گویانِ دولت نغمه وار

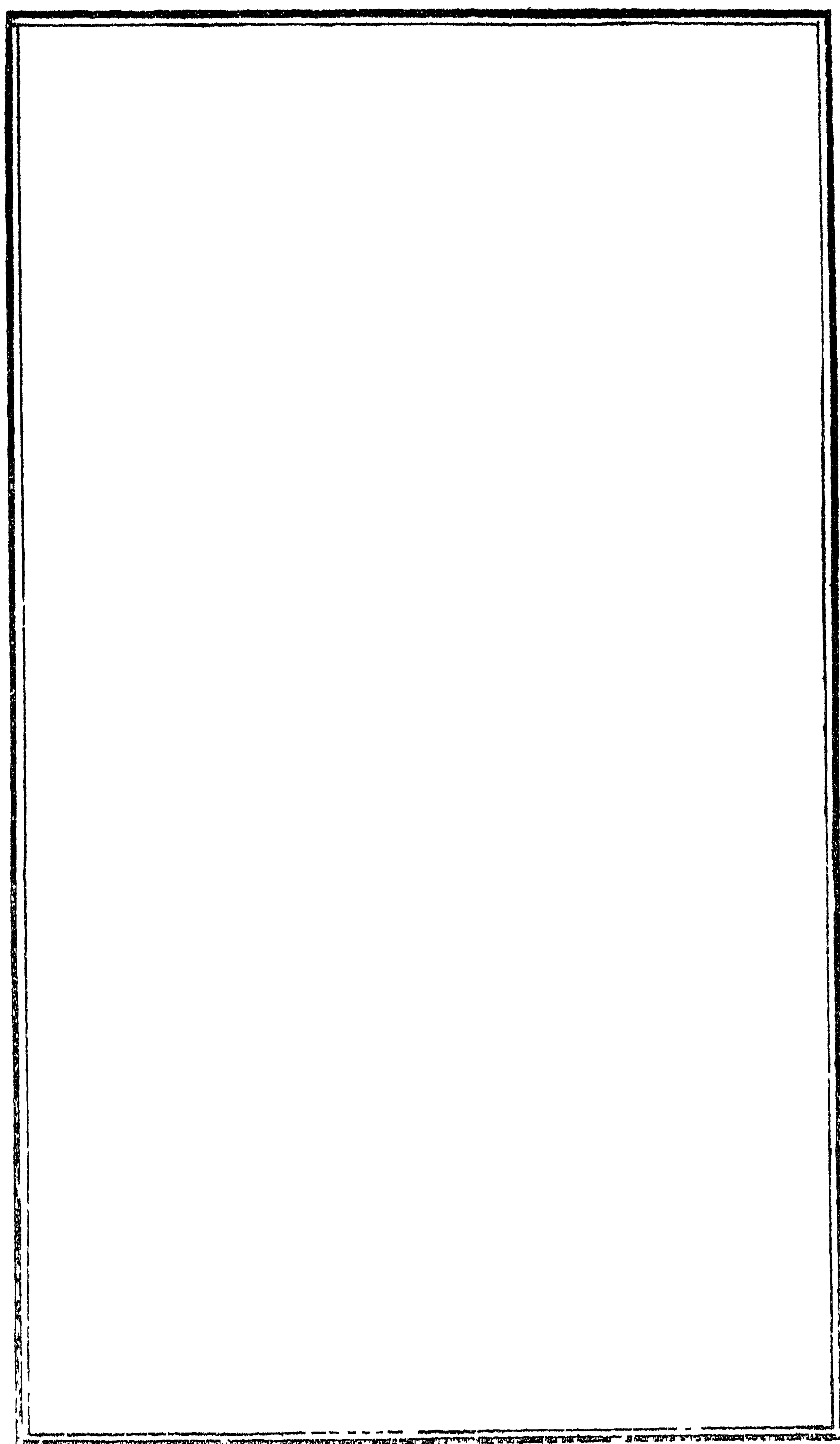
در صفے استاده باهم صد قصاید در بغل — نکته سنجانِ دکن مدحت گرانِ شهریار

یک صفِ جاگیردارانِ امیرانِ عظام — یک صفے قائم بهم از حاکمانِ عهده دار

با تفنگ و تیغ از افواجش آئینِ سلام — پیشِ او صف بسته از سرکردگانِ جان نثار

بر سبیلِ تہنیت بر آستانِ خسروی | صف بصف استادہ فوجِ تہنیت سازانِ شعار
از برایا ہر تن از دربارِ عامش بہرہ یاب | از رعایا ہر یکے در بارگاہش یافتہ بار
یافتند از درگہِ سلطاں عطایائے ثمیں | از سخن سنجانِ نازک فکر چوں من صد ہزار
مختصر گویم کہ در این جشنِ طوئے خسروی | نیست باقی آرزوئے در دلِ امیدوار
در سخن حدِ ادب مانع بہ تطویلِ کلام | برکشم دستِ دعا از بر سبیلِ اختصار
سایہ گستر باد یارب شاہِ ما بر فرقِ خلق | ہمچو ظلِ داورِ عالم بہ فرقِ شہریار
مہر و ماہِ عمر و دولت باد تاباں صبح و شام | ہمچو خورشید و قمر بر مطلعِ لیل و نہار
خیرخواہانش گلشن چوں گلے شگفتہ دل | بدسگالانش بہ صحرا چوں مغیلاں بے بہار

باد عالی ہمی دعا دیباچۂ حسنِ طلب
کامراں بادا بانعامِ سخن حسرت نگار

گلدستۂ فصاحت

مشتمل بر قصیدہ و دیوان غزلیات و رباعیات و قطعات تاریخی و نظم متفرق

(حضرت علامی)

نواب فصیح الدین احمد خان بہادر فصیح جنگ

(سنہ ۱۳۴۲ ہجری)

بحسن اہتمام میر محمد عنایت حسین خان نامی فرزند حضرت علامی

مطبوعہ شمس الاسلام پریس حیدرآباد

آغازِ دیوان

بسم اللہ الرحمن الرحیم

مطلعِ دیوانِ من حمدِ خدا	مقطعِ من در سخن حمدِ خدا
حمدِ او دیباچۂ نعتِ رسول	شکرِ سلطانِ دکن حمدِ خدا
حمدِ حق باشد صفاتِ چار یار	حسنِ وصفِ پنجتن حمدِ خدا
شد ز بسم اللہ ہر آغاز کار	بر زبانِ مرد و زن حمدِ خدا
از زبانِ سوسنِ خود دبہار	دائما سازد چمن حمدِ خدا
بر زبان دارند مرغانِ چمن	بلبلانِ نغمہ زن حمدِ خدا

۱	ہمچو علامی کند اندر قفس طوطیِ شکر شکن حمدِ خدا	۱

کاکُلش طغرای بسم اللہ در عنوانِ ما
شعرِ ابرو مطلعِ آں ماہ در دیوانِ ما

از کتابی چہرہ روشن عیاں واللیلِ خط
سورۂ والشمسِ رخسارِ تو شد قرآنِ ما

زلفِ او شیرازہ بندِ مُصحفِ رخسارِ یار
جامعِ آیاتِ پاکش فکرتِ عثمانِ ما

ایں دلِ عاشق مقام و مسکنِ دلدارِ ماست
یارِ ما جانانِ ما چوں در تنِ ما جانِ ما

اے بلوحِ دل کشیدہ در سخن تصویرِ حسن
حسنِ روے روشنِ تو صنعتِ یزدانِ ما

ایں نگارِ بیدہانِ ماست محبوبِ خدا
ہر حدیثے از لبِ او دینِ ما ایمانِ ما

۲ وہ چہ علامی سخن گفتیم در آغازِ نظم ۲
شد غزل در حمد و نعت و مدحتِ سلطانِ ما

عشقِ مجاز شد بجہاں رہنمائے ما
صد شُکر می بَرَد بہ حقیقت خدائے ما

بیگانہ وار زندگیِ خود بسر کنیم
کس نیست در زمانہ مگر آشنائے ما

ہر کارِ ما کہ راہ بہ دشوار میبرد
آسان کُند اعانتِ مُشکل کُشائے ما

طوقے بگردن است و گرفتار در بلا
افگند عشقِ زلف سلاسل بپائے ما

دانی ہر انچہ از ستم و جورِ تو گذشت
چوں بے خبر مپُرس ز ما ماجرائے ما

چوں نسلِ ما کہ حسنِ نشانیست طبعزاد
پیوستہ یادگار بُوَد از برائے ما

۳ علامی از حوادثِ عالم خبر نئیم ۳
باشد بظلِ عاطفتِ شاہ جائے ما

چشمِ تو دہد نورِ بصر دیدہ وراں را
حسنِ تو بصیرت دلِ صاحب نظراں را

غافل نہ شود از ستمت عاشقِ محکوم
عشقِ تو خبردار کند بے خبراں را

شرمندہ شود نکتہ پر کار ز حالت
این نکتہ دہد ذوقِ سخن نکتہ وراں را

اے گلبدنِ ما چہ لطافت بہ تنِ تست
ہر عضوِ تو کردہ است خجل سیمبراں را

ہے ہے ز ستمہائے تو فریاد رسے نیست
جورِ تو جگر دار کند بے جگراں را

با عشق گری خیرہ سری ہائے تو معروف
اے زلفِ تو در بند کشد فتنہ گراں را

۴	علّامی ما قدرِ کلامِ تو کند شاہ	۴
	کین نظمِ تو شرمندہ کند ناموراں را	

اے بادہ کشانِ محفلِ ما
بخشید سرور در دلِ ما

اے رہبر و رہنمائے عالم
ما را برساں بمنزلِ ما

دشوار ز لطفِ تست آسان
اے عقدہ کشائے مشکلِ ما

پیمانۂ قالب است جامے
آبیست زبان در گلِ ما

آں (ماہِ تمام) ماشبِ وصل
بخشید شرف بمنزلِ ما

ہستیم معافق تو اے یار
شد مصحفِ روحمائلِ ما

۵ علامی از جفاست محفوظ
در سایۂ شاہِ عادلِ ما ۵

از کدورت دار خالی سینہ را
می پسند حق دلِ بے کینہ را

از صفائے باطنش در چشمِ خلق
حرمتے مخصوص شد آئینہ را

تا بکار آید بہ اہلِ احتیاج
وقفِ مسکیناں کنم گنجینہ را

دخترِ رز زاہدا بہرِ گناہ
می پسند ہر شبِ آدینہ را

اے منجم گرچہ می ناید بکار
تو دہ کن تقویمِ پارینہ را

گرم جوشی ہائے ما اے سرد مہر
می پسند خرقۂ پشمینہ را

۶ از حکایاتِ تو علامی ہنوز
یاد دارم اُلفتِ دیرینہ را ۶

دورِ ترکاں عہدِ سلطانی لقب
عہدِ عثماں دورِ عثمانی لقب

بہرِ خطہائے لب و رخسارِ یار
در سخن آیاتِ قرآنی لقب

سایۂ او بر سرِ اہلِ جہانست
خسروِ ما ظلِ سبحانی لقب

بر زبانِ ہیئت آگاہانِ دہر
شاہِ ما مہرِ جہانبانی لقب

آصفِ دوراں کہ شاہِ عالم است
تختِ او تختِ سلیمانی لقب

عاشقِ یارم خدائے لایزال
دلبرم محبوبِ سبحانی لقب

ے	پادشاہِ ماست علامی بہ دہر خسروِ ملکِ سخندانی لقب	۱۱

ای بشرم لب تو در سنگ آب
شد حلاوت نشکر نقش بر آب

آن بنا یابی خود بهتر ازین
گرچه دارد گهر و اشک تر آب

عکس آن گوهر دندانست مگر
که نماید به نظر در گهر آب

خار ماهی شده روشن چون شمع
ز آتش حسن رخ یار در آب

آب یاقوت به پیش لب یار
می نماید به نظر همچو سراب

آب روی تو لب جوی روان
جوی را ریخته گرداب در آب

به دو کم کرد

8 چه پرتو اشک تر ماهی است 3
دارد آن بسکه نمی ز نظر آب

در شبِ وصل است رویش آفتاب
این بہ بیداریست یارب یا بخواب

وعدۂ اہلِ وفا نقشِ حجر
(بے وفا) پیمانِ تو نقشے برآب

پردۂ حسن است بر رویش چو مہر
احتیاجے نیست اورا بانقاب

مہرِ تابانست یا ماہِ تمام
روے او واللہ اعلم بالصواب

سرمۂ چشم است خاکِ پاے یار
در دلم یالیتنی کنت تراب

در شبِ دیجور ہم روے تو ماہ
در مہِ کامل زرویت ماہتاب

۹ فکرِ علامی است روشن در غزل ۳
کز مثل شد مطلعِ او آفتاب

دلبرِ ماست جلوه گر امشب
در برِ ماست سیمبر امشب

روزِ روشن خجل ز پرتوِ یار
همچو خورشید شد قمر امشب

نقشِ عاشق بلوحِ مردم کش
نورِ چشم است در نظر امشب

طالعِ خفته راست خوابِ (رویا) وصال
بخت بیدار تا سحر امشب

شد شبِ وصل همچو زلف دراز
قصهٔ زلف مختصر امشب

لحظهٔ وصلِ یار ماست قریب
شبِ هجرانست دورتر امشب

۱۰ ای بہ یمنِ وصالِ علامی ۴
در سخن گشته نامور امشب

گفتۂ دلدارِ من نقشے بر آب
وعدہ ہاے یارِ من ہمچوں سراب

بر لبِ جوئے ز شمعِ روے شب
می فروزد یارِ من آتش در آب

دستگیری کن کہ آتش غرق کرد
در جفا بگذشت از آتش آب

در فراقت گریہ آخر تا بکے
شد رواں چوں سیل از چشمم پر آب

از نگاہِ آبدارِ چشمِ تو
خشک شد جاناں تیغ و خنجر آب

اے ز شرمِ جامِ چشمِ پُرخمار
آب و رنگے نیست باقی در شراب

۱۱	طوطی از علامی شیرین سخن دارد از شرمندگی در شکر آب	۵

در بہار از خود نگیرم بر زبان نام شراب
من قناعت کردہ ام ہموارہ بر شام شراب

ہر چہ می خواہم ز چشم بادہ گونت ساغرست
ساغر چشمت بود بالاتر از جام شراب

تا شنیدم از تو واعظ حرمت می را بزم
در دلم جا کرد ارشادت باکرام شراب

جز بہ لبیک اجابت چارہ نبود ہمرا
قلقل مینا بہ بزم آرد چو پیغام شراب

از خواص و طبع اوے محتسب امروز
واقفم البتہ در مجلس ز اقسام شراب

زاہد ار آیہ (لا تقربوا) کردہ عمل
سے بجانت بس ہمیں دانم احکام شراب

۱۴ گرچہ علامی ز آغاز رحمت آگہ نبود
لیک می دارد خبر اکنون ز انجام شراب

این شبِ وصلست دلدارم مخسپ
از سرِ خوابت خبر دارم مخسپ

تا سحر ای (مرشدِ شب زنده دار)
فیض صحبت تا نبردارم مخسپ

بیدهان من شبِ وصلست این
تا لبت را در سخن آرم مخسپ

این شبِ قدرست زاهد تا بصبح
خوابِ چشمت را نگهدارم مخسپ

طالعِ خوابیده چون بیدار شد
گفتمش ای بختِ بیدارم مخسپ

تا نه بیدارت کند مرغِ سحر
ایسا نہ ہو
دلبرا از خوفِ سحر دارم مخسپ

۱۳ گفت علامی به یاران بخواب ۱
از حکایت هایِ گفتارم مخسپ

چشمِ تو بہ میگونی خود جامِ شراب است
در بزمِ دل سوختہ ام نُقلِ کباب است

بالائے خطِ رُوئے تو بسم اللہِ ابرو
بر لوحِ جبین رونقِ عنوانِ کتاب است

از مجمعِ عشّاق بُود کوئے تو آباد
این کوچہ مگر مسکنِ صد خانہ خراب است

صد شعلہ زند آتشِ حُسنِ تو بگردِ دل
از عکسِ رُخت چشمۂ خورشید پُر آب است

پژمردہ ز رنگِ رُخِ او ہر ورقِ گُل
بر عارضِ گلچہرۂ عرق رشکِ گلاب است

گویند کہ حُسنت ز نقاب تو برون رخت
ز چشمِ جہان گرچہ رُخت زیرِ نقاب است

۱۴ از خالِ رُخت مرتبۂ حُسنِ تو دہ چند
علامیِ ما باخبر از علمِ حساب است ۱

آن دختر رز که باده نام است
در میکده عقد او حرام است

ساقی به سرور اهل محفل
مینا به بغل بدست جام است

از عربده‌های زلف و خالش
هشدار که زیر دانه دام است

در خلوت گشت عاشق تو
صد شکر که کار او بکام است

یارم معشوق آشنا نیست
بیگانه بفکر انتقام است

صد شکر که در قلم و نظم
فکرم مقبول خاص و عام است

۱۵	علامی دهر ناظم عصر مولای در خدمتت غلام است	۳

من دست ز عشقت کشم این محض خیال است
یا ترک محبت کنم این امر محال است

ای مهر جهانتاب بر اوج فلک حسن
هشدار که بر ختم عروج تو زوال است

نقصان نبرد راه روِ عشق تو هرگز
آنکس که در آغاز نگاهش کمال است

آغازِ من از عشق تو بسم الله هجران
انجامِ من از جورِ تو حرمانِ وصال است

آن دلبر ما خوگرِ تکذیبِ مواعید
این عاشق او شیفتهٔ صدقِ مقال است

ابروی تو ای ماه جبین جامع اضداد
بر مطلع انوار رخت بدر و هلال است

دل داده بجامی دهر است ملقب
دلبر جهان پادشهِ حسن و جمال است ۳

در عشق دلم شیفتۂ حسن و جمال است
چشمم بہ نگہ والۂ نقشِ خط و خال است

در بختِ فراق است و بدل شوقِ وصالے
ما در چہ خیالیم و فلک در چہ خیال است

کردم طلبِ بوسہ برآشفت ستمگر
فرمود جنون است و خیال است و محال است

در خوابِ من او آید و گوید بہ تبسم
بیدار شو از خواب کہ این محضِ خیال است

اے عکسِ جبینِ تو بُوَد این مہِ کامل
وز پرتوِ ابروے تو بر چرخ ہلال است

من طالبِ وصلت نشوم تا تو نخواہی
حسنِ طلبم گرچہ درین حسنِ مقال است

۱۷	در محفلِ عشاق تو علامۂ نامی	۴
	با عشقِ تو دلدادۂ اربابِ کمال است	

ای دلم در اختیارِ خویش نیست
گرچه پیش (قطره خونی) بیش نیست
زود گردد مبتلای فکر و غم
هر که در کارش تأمل اندیش نیست
بی ادب بر مصحفِ رو کرد جا
غیر زلفش کافرِ بدکیش نیست
آنچه درویشی است چیزِ دیگر است
هر گدای در جهان درویش نیست
در جهان هرگز نمی دارد وقار
هر کرا در دل وقارِ خویش نیست
هر که عیب دوست را با او نگفت
در طریق صدق خیر اندیش نیست

۱۸	کس چو ظلامی درین دنیای دون از جفای یارِ خود دلریش نیست	۵

در دورِ تو دیدیم فلک رازمین است
خورشید بعارضِ مهِ کامل بجبین است

عکسِ مهِ رویت ز زمین تا بفلک رفت
فرقِ مه و رویت ز فلک تا بزمین است

دعوای مه و مهر شد از روی تو باطل
حسنت نه در آنست جمالت نه درین است

گوئی بزمین است اگر آن مهِ کامل
گویم که همین است و همین است و همین است

بر من چه عدو تهمتِ عشقِ دگری کرد
باور مکن ای لبسرو حاشا که چنین است

ای عاشقِ نادان چه کنی تکیه بیاری
هشدار که آن دشمن قاتل بکمین است

۱۹	ای مرده پسندان بجز هیچ همین بس علامیِ ما زنکطرفی بزمین است	۶

نیست نقصان گر رقیبِ او ز عاشق ناخوشست
گفتهٔ اندازِ یارِ ناداں دشمنِ دانا خوشست

از گلِ سرخِ چمن رخسارِ یارم خوبتر
آں قدِ بالائے دلدارِ من از طوبا خوشست

سادہ خطِ عارضش از پیچ و خمِ زلفست بہ
گر خطِ ناخوانِ دیوانی خطِ خوانا خوشست

ز آفتابِ چرخ روشن تر رخِ آں مہ جبیں
از ہلالِ آسماں ابروئے رعنا خوشست

از جوابِ تلخ انکارے کہ یابی در سوال
با ہمہ نقصِ وفا اقرارِ آں رعنا خوشست

با فضا و رفعت و انہار و خوش آب و ہوا
کوئے یارم از بہارِ جنتِ الماوا خوشست

۲۰	عزمِ ہجرت نیست علامی کہ در دستِ سخن ز اصفہان و مشہد و شیراز ہندِ ما خوشست	۷

یک عاشق یار و صد رقیب است
یک گل بہ ہزار عندلیب است

دور از تو کہ وصل من نخواہی
انشاء اللہ عنقریب است

ہیچ است چہ آرزو چہ انکار
پیش آید آنچہ در نصیب است

عشقم مرض و دوا بہ دستش
معشوق بحق من طبیب است

آئینہ بہ بین بہ چشم عاشق
حیرانی چشم او عجیب است

بر حسن تو عالمے است عاشق
ہر عاشق مونس رقیب است

۲۱ علامی ہمہ عاشق تو
صد شکر کہ عاشقت حبیب است ۱۸/

یار ستمگر چو زبانم گرفت
آه رسا راه دهانم گرفت

خواستم آرم بوجود از عدم
زر کمر او بمیانم گرفت

نشتر مژگان تو باشد علاج
رنج فراقت رگ جانم گرفت

خواستم از شمع رخت وصف گفت
شعلهٔ حسنت بزبانم گرفت

در صفت تیر نگاه تو یار
ابرو چشم بکمانم گرفت

ای چه ضعیفم که بعجز خرام
دامن نازت توانم گرفت

۲۲ حیف که از پند تو علامه را
این دل من آنچه ندانم گرفت

مغرب کہ (آفتاب رُخم) در اقامت است
شورے بمسجد است کہ صبحِ قیامت است
قد قامت الصلوٰۃ چہ تکبیر در نماز
از دلربائے ما صفتِ قد و قامت است
در عشقِ او کہ والہ و شیدا است عالمے
دلدارِ ما بحُسن ز اہلِ کرامت است
آں یارِ من کہ پیشرو جملہ عاشقانست
بنگر کہ پیشِ مقتدیاں در امامت است
افسردگی چو پائے بامیّدِ وصلِ یار
لغزش مکن کہ وصفِ طلب استقامت است
ارشادِ ترکِ عشق نماید بعاشقان
انکارِ ما ز الفتِ مرشد علامت است

۱۰	علامہ چہ خوش سخن آرا دریں زمیں فیضی بہ بحرِ شعر چہ غرقِ ندامت است	۱۳۸۴

گل کند ناز بہ پیشِ رخِ آں یار عبث	
	می کند سیرِ چمن یار بہ گلزار عبث
جان نہ بخشد لبِ او چوں لبِ جاں بخشِ نگار	
	می کشاید چہ مسیحا لبِ اظہار عبث
لاعلاج است طبیب ایں مرضِ چشمِ مریض	
	اے بہ تشخیص مشو عاشقِ بیمار عبث (مرکبِ توصیفی)
زلفِ او حافظِ شیرازہ زنِ مصحفِ اوست	
	تہمتِ کفر بہ نسبت است چہ رخسار عبث
با جفا و ستمِ یار نہ ترسد عاشق	
	او فتادست مگر در پئے آزار عبث
من بہ تحسینِ طلب وصلِ تو دارم اصرار	
	با ہمہ دردِ دلِ من میکنی انکار عبث

۴۴	سببِ منصورِ انا الیار منم عالم	
	ز نگفتن من رنجہ شود یار عبث	

شب بنورِ رخِ جاناں مہِ انور محتاج
روز با عارضِ تاباں شہِ خاور محتاج

رنگ و بوے گُلِ رخسارِ تو بنسیم مدام
در چمن ہا بہ ہواست گلِ تر محتاج

دُرِ دندانِ تو خود جوہر و گوہر غرضش
شد بہ نیساں و صدف دانۂ گوہر محتاج

بوے زلفِ تو برد باد صبا در گلشن
سنبلِ باغ بگیسوے معنبر محتاج

گلرخانیکہ بنام اند کنند آرائش
حسنِ خوبانِ حسین نیست بزیور محتاج

وقفِ اغیار بہ دورِ توے و شیشہ و جام
عاشقِ زار بیک قطرۂ ساغر محتاج

طبعِ نقاد بود وقفِ تنِ عاصی
در مضامینِ سخن نیست سخنور محتاج

شاہا کرمے کردی و ناید ز گدا ہیچ
در دست ندارد عوضے جز بدعا ہیچ

بندِ تہ و بالا ست میانِ قدِ بالا
آں موے میان تو نباشد بخدا ہیچ

دارد بہ نگہ گوہرِ اشکم ہمہ تن آب
نایاب ہما نست کہ باشد بہ بہا ہیچ

پیماں شکنی بازیِ یکدست حسیناں است
ہیہات نماند است ز آئینِ وفا ہیچ

دانیم مگر از کفِ دشمن قلمِ یار
کردیم رقم نامہ و ننوشت بما ہیچ

جورے کنی اے یار بہ پیرایۂ پاداش
با آنکہ بہ عشقِ تو نکردیم خطا ہیچ

۲۶	علامی دل دادہ تو صبر و خرد باخت اے دلبرِ ما عشق تو نگذاشت بما ہیچ	۱

بہ یمنِ فصاحت زبانم فصیح
بلطفِ زباں داستانم فصیح

کشم در سخن نقش یارِ حسیں
چہ در نظم حسنِ بیانم فصیح

طبیعم کہ با معنیِ دلفروز
بر آید سخن از دہانم فصیح

فصیح البیانے چو من کس ندید
کہ دشنام ہم بر زبانم فصیح

بلطفِ فصاحت کند قدرِ من
کنوں گر کند امتحانم فصیح

بہ جنگِ سخن از جسر خواہیم
خطائے رشادِ زبانم فصیح

اسم آنکہ تنہا [illegible]
تمام از [illegible] فصیح

ای لبِ شیرینت از دشنام تلخ
تلخیِ حرفِ تو ساز دکام تلخ

ای بچشمِ تیز بر رُویم مبین
می شود از زهرِ خود بادام تلخ

در شبِ وصلم آغازِ سحر
عیشِ من گردید در انجام تلخ

پخته سیبی از ذقن نامد بدست
شد دلم چون میوہای خام تلخ

ای بعشقِ زلفِ تو عشاق را
همچو بلبل زندگی در دام تلخ

از زبانِ تیشه بشنو این سخن
عشقِ شیرین است در انجام تلخ

۲/۸ دلبرا برخاستی تو از بزم
بادهٔ او بی تو شد در جام تلخ

چشمِ مخمورِ تو اے دلدار مدہوشم کُند
ساغرِ بے بادہ است از خود فراموشم کند

ساقیا چشمِ تو سرمستم کند بے جرعۂ
اُلفتِ میخانۂ تو خانہ بردوشم کند

از خدا غافل ندارد عشقِ یارِ خود پرست
عابدِ سجادہ آں صبح بناگوشم کند

من سبق آموختم جاناں ز سربازانِ عشق
عشقم از بارِ گران سر سبکدوشم کند

در بہارستانِ عشقم طوطئ شکّر شکن
لالہ و گلہائے رُخسارت چمن پوشم کند

واعظا خاموشیت اولے کہ چوں مینائے مے
آیۂ لا تقربو بیت پنبہ در گوشم کند

۲۹ گرچہ علّامی چو درویشے منم در خرقۂ
خدمتِ دربارِ عثمانی قبا پوشم کند

دلبرم گاہ بخلوت دلِ من شاد نکرد
خانہ ام کرد خراب و دگر آباد نکرد

نیست فریاد رسے عاشقِ محزونت را
سبب این بود کہ از جورِ تو فریاد نکرد

مثلِ یارے بصد اخلاق بہ پہلو بنشاند
گاہ خوفے دلم از خنجرِ جلّاد نکرد

گوش بر حکم شبم بر درِ خلوت بگذشت
حیف صد حیف کہ پیمانِ خودش یاد نکرد

گرچہ زرائیدۂ اُستادِ سخن یافت زباں
لیک طوطی بہ قفس شکوۂ صیاد نکرد

شاعراں را سخن گرچہ تعلّیست روا
ناز بر نازکیش طبعِ خداداد نکرد

۳۰ از دبستانِ سخن بے خبری علامی ۳
طبعِ موزونِ تو محتاج باُستاد نکرد

دلِ آشفتہ را جز زلفِ جاناں کس نمیداند
مثل پریشاں حالیِ ما جز پریشاں کس نمیداند

صفاتِ پیچ و تابِ کاکل و گیسوے یارِ من
بغیر از سنبلِ تر در گلستاں کس نمیداند

ز خوبانِ چمن سنبل چہ داند رنگ و بوش را
کہ جز گل خوبیِ رخسارِ خوباں کس نمیداند

ز آب و تابِ او قدرِ لبِ لعلِ ترا جاناں
بمعدن غیرِ یاقوتِ بدخشاں کس نمیداند

ورائے گوہرے در قلزم و الماس در معدن
ز آب و تابِ آں دندان کس نمیداند

چہ داند زلفِ کافر رتبۂ آں مصحفِ رخ
بعالم حرمتش غیر از مسلماں کس نمیداند

۱۴۴۱ ز شاہانِ معاصر قدر افکارِ علائی ۳
بغیر از دل شناس خود غیر عثماں کس نمیداند

وصفِ لطفِ سخنت یار شنیدن دارد
حسنِ حسنِ نگہِ لطفِ تو دیدن دارد

می ندانیم کہ زلفت چہ کند سرگوشی
نالہ دردِ بگوشش تو رسیدن دارد

آہستہ بکش اے نورِ نظر بر چشم
قطرہ اشکِ من از دیدہ چکیدن دارد

چہ کمند از بوئے گل شبو سنبل
نکہتِ زلفِ رسائے تو شمیدن دارد

بر بدنت تیر نگاہت بفگن دیر مکن
طائرِ دل بہ ہوائے تو پریدن دارد

گوش بنہ چہ بود لذتِ شیرین سخنی
بر شیرین چرا میوہ نچیدن دارد

ہمہ جا چہ بستہ کردہ بہ غلامی
سینہ رنجستہ از ریدہ دارد

سرے دارم کہ سودائے ندارد

دلِ زارم تمنائے ندارد

دلم را با دلِ یار است راہے

نگہ شوقِ تماشائے ندارد

الٰہی عاشقِ بیچارہ گرداں

کہ با سر دل دلاسائے ندارد

اگر یارم ... شوقِ ... نامم

دلِ من ہیچ پروائے ندارد

نباشد بندہ قبولِ درگاہ

کہ در دل حبِ لالائے ندارد

دلِ من باشد عشق آفرینے

کہ ... دو لبہا اجلائے ندارد

... عشق ... ا ...

... ندارد

فکرتم چون از جبین او ثنا خوانی کند

مطلع فکر مرا چون صبح نورانی کند

در نگاهم می دود مضمون نو چون چاک جیب

اشهب افکار من چون عزم جولانی کند

بی نقابی تا جبین صاف او دارد پسند

دیدهٔ عشاق چون آئینه حیرانی کند

عکس رویت تا قدم در خانهٔ چشمم نهاد

صف بصف مژگان من مشتاق دربانی کند

حرف او آویزه گردد بگوش هوش من

از زبان دلدار من چون گهر افشانی کند

جان جان در عید قربانت بجانش شده ام

عاشق جانباز تو از خویش قربانی کند

بهر

وصف بیت ابرو از رضای حق ... کند

طبع از ورطهٔ دعوی سخن ... شد

بترس از گور شیر نر نترسد
بترس از او که از داور نترسد

بترسم از نگاہِ تیزِ معشوق
دلم از تیزیِ خنجر نترسد

دلے می ترسد از روباہِ مکّار
که در صحرا ز شیر نر نترسد

بترس از آہِ مظلومے جفاکار
دلت از دادِ سلطاں گر نترسد

بترس دائما از طفلِ ناداں
زنِ عیّاره کز شوهر نترسد

دلش می ترسد از تدبیرِ پنہاں
شجیع از کثرتِ لشکر نترسد

[illegible]	خدا ترسے ہمہ تن علّامی بعالم دلش از هیبت شیر دلیر نترسد	کے

شد موے ما سپید و پیامِ اجل رسید
اے پشتِ ما خمید و سلامِ اجل رسید

جانانِ من نیامد و جانم رود کنوں
واحسرتا سلام و پیامِ اجل رسید

آں خوش خرام نامد و در گوشِ ہوشِ من
شب کوسِ نازکے زحرمِ اجل رسید

ایں پیش خیمۂ سفرِ ماست زیں جہاں
تا نامۂ طلب زمقامِ اجل رسید

آزادگی ز قبضۂ صیاد شد محال
ہیہات مرغِ روح بدامِ اجل رسید

ہمچوں خزاں رسید بہ گلزارِ عاشقی
چوں بوئے عشق من بمشامِ اجل رسید

آمد قضا بسر ز علائی زمانہ
دانم کہ حکم زبانِ اجل رسید

۳۶

شربتِ وصلِ تو جانانست لذیذ
بهرِ ما تلخیِ ہجرانست لذیذ

لبِ یارم نمکین است و ملیح
بر لبِ خوان چہ نمکدانست لذیذ

خضر از لذّتِ لب بیخبر است
آبِ این چشمۂ حیوانست لذیذ

ہر غذائے کہ بخوانِ یار است
در حقِ عاشقِ مہمانست لذیذ

دلبرا در ہمہ اثمارِ جہان
میوۂ سیبِ زنخدانست لذیذ

از پئِ بادہ کشانست ساقی
این کبابِ دلِ بریانست لذیذ

۳۷	ذاتِ برادرم خسرو ملا شی از ہمہ نعمتِ سلطانست لذیذ	[illegible]

سخن چو از لب شیریں رسید بر کاغذ
بزند ہمچو شکر اہل ذوق در کاغذ

رسید نامہ و تصویر یار بر عنواں
ز نقش بود مجلّے بآب زر کاغذ

بطول نامہ برم شد متمم مکتوب
از آنکہ شکوہ دراز است و مختصر کاغذ

بحرفہائے زباں نقل مقصد است محال
پیمبرے بشر دگر نوشتہ بر کاغذ

بداد خواہیِ سلطان بوقت می پوشند
ستم کشان عوضِ پیرہن ببر کاغذ

ہر آنکہ برد ز ما سوئے یار باز نگشت
ہزار حیف نیاورد نامہ بر کاغذ

۳۸ | دہد ہمیں کتاب کلامِ علامی
برنگِ کاغذ ز نقد سیم و زر گوہر | ۲

رفتۂ امروز اے نامہرباں جائے دگر	اینہم اندر عاشقی بالائے غمہائے دگر
عاشقاں دارند بر نوک زباں هل من مزید	می نشانی تہ بتہ یک جور بالائے دگر
عشق لیلیٰ بود مجنون ترا وجہ جنوں	زلف مشکینت برافزود سودائے دگر
قصۂ طور است روشن عارض او آفتاب	یک تجلّی دید موسیٰ ایں تجلائے دگر
آفتاب یک ادائے ابروت کامل نشد	گوشۂ چشم تو نمود است ایمائے دگر
سادہ لوح عارضش را [illegible]	[illegible] دارد دل آشنا با ما [illegible] دگر

۳۹	گر ز کوئے خود برانی [illegible] جانم ز تن جز بکوئے تو نصیبت [illegible] دگر	۱

منم در دیارت غریب الدیار
بکن یاریِ من که کس نیست یار

بیا قاصدِ من که چشم براه
همینم جوابی ز یارم بیار

دلِ من بدستِ تو ای دلربا
ندارم ز دستِ تو هیچ اختیار

بخواری و غفلت منم خفته بخت
ز بیدار بختت توئی بختیار

ببین ساغر و چشمِ مخمور خویش
چه در عینِ مستی بود هوشیار

چه شاداب شد گلشنِ عارضت
چه چاهِ زنخدانِ تست آبیار

۴۹
خبر شو که علامیِ نکته سنج
سخن گستر است در مدحتِ شهریار
۴۳

نیست رویت یارِ من پیشِ نظر
وعدهٔ دیدارِ من پیشِ نظر
وعدهٔ دیرینه را آری بیاد
گر نداری یارِ من پیشِ نظر
می نداری از غم و رنجم خبر
چشم دریا بارِ من پیشِ نظر
هست دائم گر او پیشِ نگاه
حیلهٔ عیّارِ من پیشِ نظر
جانِ من دارد مآل اندیشیت
رخنه در هر کارِ من پیشِ نظر
روز و شب آواره دارم دنبال
صورتِ دلدارِ من پیشِ نظر

۴۱	بار علامی بشاهِ نامدار حاصلِ افکارِ من پیشِ نظر	۳۶

قتلم ز جفاے آں ستمگار

یکمشت مونہ ز خسروار

افتادہ بکوے یار عاشق

چوں سایۂ او بپاے دیوار

حیراں بہ نگارخانۂ حسن

ایں عاشق تست نقش دیوار

از دست جفاے یار بے رحم

جان بردن عاشقست دشوار

آں زلف سیہ بلاے جانم

پیچید بر جسم چوں سیہ مار

ایں آہ و فغاں ہر بہ ست

چوں تغمہ بلبل ہمہ تار

۴۲	علامی ز سخن شهره شده شاباش که از تو آمده کار

قصهٔ زلفت دراز و مثلِ خطِ شب مختصر
پیچ و تابم همچو زلفش کرده بر لب مختصر

داستانم گرچه چون گیسو مطوّل در سخن
لیکش از حسنِ ادا باشد مطلب مختصر

وسعتِ مضمونِ عشق او ندارد اختصار
شعرِ من در کوزه دریا نیست یارب مختصر

گرچه می دارد فروغِ مهر عارض انتشار
ریزه افشان مگر مانند کوکب مختصر

نیک میدانم که نپسندد طوالت را نگار
نامه را کردم مضمونِ مرتب مختصر

گفته ام اختصاراً احوالِ خود از صد یکی
زانکه میخواهد اشاراتِ مخاطب مختصر

۴۳ در حضورِ شاه علامی ادب دارم نگاه
عرضِ حالِ خویشتن را کردم مؤدب مختصر ۵

در شبِ وصل کہ آمد برِ من دلبرِ	
	بود دلدارِ مگر در نظرِ من دلبر
رفتم از خویش چو دیدم بہ درِ خلوتِ خویش	
	چشم بر راہِ کسے منتظرِ من دلبر
یارب این حسنِ خیالست کہ بیداریِ بخت	
	کامروز بخوابِ سحرِ من دلبر
دیدم او راشبِ ہجراں برہِ استقبال	
	چشم خود دوختہ بر رہگزرِ من دلبر
قتلِ من بہتر ازیں بود زتیغِ دشمن	
	سینہ بر سینۂ دشمن سپرِ من دلبر
چہ دلاسا و چہ غمخواریِ در دم کہ گشد	
	آتش بردل و بر چشمِ ترِ من دلبر

۴۴	آمد از فرقتِ او جان بلبم علامی حیف نگرفتہ بہ پرسش خبرِ من دلبر	۶

وہ چہ خوش نقشے کشد آئینہ در دستِ نگار
روے او آئینہ صد آئینہ در دستِ نگار

صد ہزاراں جلوہ دارد یک جبینِ روشنش
چون بہ زینت میرسد آئینہ در دستِ نگار

قدِ کوتاہِ خود (دیدہ ہم یارب) چساں
شد بلاگردانِ قد آئینہ در دستِ نگار

ہست با نقصِ خودش خوش کند تسکینِ دل
زانکہ دارد نیک و بد آئینہ در دستِ نگار

از پریرویان گرفتہ نقش پریرو یک طرف
ہمسیان ہر دو شد آئینہ در دستِ نگار

عاشق از عصرِ خود عشاق را دارد معاف
می کند بامدد آئینہ در دستِ نگار

مقطع
صفحۂ دیوانِ عطا ہیست با عکسِ رخش
چون کتابِ مستند آئینہ در دستِ نگار
۷

جبینِ صافِ او آئینۂ نور
ز سیمایش عیان نقشِ من از دور

رخش رشکِ پری رویانِ عالم
جمالِ روے یارم غیرتِ حور

ببالاے رخِ پرنورِ دلدار
نقابِ روشنش نورِ علیٰ نور

دلم پروانۂ حسنِ فروغش
رخِ روشن بہ محفل شمعِ پرنور

دلت از الفتِ دلدادہ خالی
دلِ دلدادہ از عشقت معمور

بہ گفتن قوتِ گویائی او
[illegible]

نگارا [illegible]
تجلاے رخِ او شعلۂ طور

۴/۲۱

خط رویت نه دمید است هنوز
موسم او نرسید است هنوز

خلق گوید که برآمد خط او
خط یارم نرسید است هنوز

خط او کرد چه تعبیر به حسن
عاشق او نه شنید است هنوز

والهش شهرهٔ حسن خط یار
نه شنید است نه دید است هنوز

لذت بوسهٔ او در سخن است
لب لب او نه مکید است هنوز

طفل اشک است بگهوارهٔ چشم
سر دامان ندوید است هنوز

۴۷	نقش حسن رخ او علامی در غزلهانه کشید است هنوز	۱

اے بے پدر آفرینۂ ژاژ
بے دانہ مگر دمیدۂ ژاژ
دندانِ شتر نمودہ کند
آخر بزمین چکیدۂ ژاژ
در مطبخِ رہروانِ شیراز
از آتشِ دل طپیدۂ ژاژ
در ماست نہاں بہ خوردنی ہا
برخوانِ عجم رسیدۂ ژاژ
از جورِ فلک بہر مقامے
رنجے بزمیں کشیدۂ ژاژ
از دستِ جفا بسخت جانی
در منبت آرمیدۂ ژاژ

۴۸	در ریگستانست بوتہ سخت اے علامی ندیمۂ ژاژ	۱

عاشقا از غضبِ یار مترس
اے دل از ہیبتِ دلدار مترس
اے بدادِ تو رسد داد رسے
از جفا ہاے ستمگار مترس
کارِ خود کن بہ تحمّل عاشق
از سخن ہاے دل آزار مترس
ہیچ افعی نہ گزد آدم را
(عاشقِ زلف) ازیں مار مترس
دلیس پردہ نگہبانِ گل ست
بلبلا از خلشِ خار مترس
عاشقا در حرم و محفلِ یار
از رقیبانِ تو زنہار مترس

۴۹	دل قوی دار مگر علّامی از خدا ترس و ز اشرار مترس	۱

دیدیم بسے ہمیں قدر بس
باقی نفسے ہمیں قدر بس

داریم بہ کاروبارِ دنیا
خوش دسترسے ہمیں قدر بس

شادیم بجاے خود۔ نداریم
کارے ازکسے ہمیں قدر بس

در سیر و شکار زیر رانست
پشتِ فرسے ہمیں قدر بس

ہستیم براے خویش آزاد
دراین قفسے ہمیں قدر بس

مشتاق رحیلم و بگوشم
بانگِ جرسے ہمیں قدر بس

۵۰	علامی را نماند باقی در دل ہوسے ہمیں قدر بس	۴

گاه می بینی سوی آئینه و گه سوی خویش

سخت حیرانی ز عکسِ دلربای روی خویش

خندهٔ بر گل زدی گلگونه گلگشتِ چمن

از نسیمی یافتی چون در گلستان بوی خویش

گرد دستِ خود مهِ نورالعکسِ خود نما

در تجمل چشم چون بگشاد بر بازوی خویش

ای بشوقِ بوسه همچون عاشقان از جوشِ خون

می نهی در آئنه لب بر لبِ دلجوی خویش

از تجمل والهِ عشقِ خودی آگاه باش

ای دلت را همچو عاشق آرزوی روی خویش

عاشقت غالب که در عاشقان نامراد

بر نگاهِ تازه دارد چون سگی در کوی خویش

۵۱	بوسه علامی چو زد بر دستِ محبوب حجاب شد با دست و تعجل نشاند در پهلوی خویش	۱

آمد شبِ وصل۔ او در آغوش
شد رنجِ مفارقت فراموش
معشوق بحلقۂ رقیباں
ایں عاشقِ اوست حلقۂ در گوش
آوارۂ عشق را بہ عشقت
چوں غاشیہ ایست خانہ بر دوش
جاناں ز خمارِ جامِ چشمت
ہر بادہ کشِ نگاہ مدہوش
آں گلبدنِ بہارِ عشقم
گل روے و سمن بر و چمن پوش
انوارِ تجلّیِ جمالش
عشّاقش را ز سر برد ہوش

۵۲	علّامیِ واقفِ حقیقت در محفلِ او نشستہ خاموش	۲

آں زلف و خطش یکساں ہمسایۂ گیسویش
واں ہر دو صفِ مژگاں در سایۂ ابرویش

ریحانِ چمن زارے مشکیں خطِ رخسارے
چوں سبزۂ بیدارے خط بر لبِ دلجویش

ابرو ہمہ تن جوہر در تیغِ ظفر پیکر
تیرِ نگہِ دلبر در قوسِ دو ابرویش

ابروش چو شاخِ گل مرغِ چمنش کاکل
در چنگلۂ بلبل شاہینِ ترازویش

با مردمِ چشمانش وجہیست نگہبانش
آں لشکرِ مژگانش ہموارہ ہواجویش

از زلفِ تو ہر تارے شیرازۂ طومارے
از مصحفِ رخسارے ایمان دو ہندویش

۵۳	علامی نام آور مداحِ تو سر تا سر نے پیچ ہو در سر بیکار ز ہر مویش	۳

ساقی کند بدورِ تو جامِ شراب رقص
از جوشِ خود بجامِ تو لعلِ مذاب رقص

دلہاے عاشقاں ہمہ بر نغمہ می بزند
خوباں کہ می کنند بہ چنگ و رباب رقص

از نازکی نماند نشانے بروے فرش
خوباں کہ کردہ اند چو باراں برآب رقص

جاری شود ز دیدۂ ما قطرہ ہاے خوں
طاؤس می کند چو بشوقِ سحاب رقص

غرقِ تحیریم کہ آبت نمی برد
پاے تو چوں سفینہ کند روے آب رقص

خیزد ز کعبہ کفر کہ از مستیِ شراب
بنمود محتسب بدمِ احتساب رقص

۵۱۲ علامی از مراتبِ وحدت خبر نہ ۱
بنگر کہ خامۂ تو کند در کتاب رقص

ساقی بذوقِ بادہ کند بے نقاب رقص
گوئی بدورِ چرخ زند آفتاب رقص

از گردشِ دو چشمِ تو روشن شد این سخن
سیّارگاں کنند بنورِ شہاب رقص

آہم بسینہ چرخ زند مثلِ گرد باد
گرداب خوشے است کہ سازد بر آب رقص

دستش بصیدِ ماہی و ماہی بزیرِ آب
در مراۃِ جمال کند زیرِ آب رقص

اشکم ببسملِ آبِ رواں رقص می کند
سازد چنانکہ قطرۂ باراں بر آب رقص

مستاں بیادِ زلفِ تو چوں رقص می کنند
یادِ سرو دادہ بمستانِ خواب رقص

۵۵	پامالِ رقص شد دلِ علامیِ زماں باید ز صحبتِ تو کند اجتناب رقص	۲

بینی با یارِ من صد اخلاص
در هر یک کارِ من صد اخلاص

با یک دلداده صد خلایش
با یک دلدارِ من صد اخلاص

با یار که در جهان است یکتا
دارد دلِ زارِ من صد اخلاص

ای در همه کارهای عاشق
دریافت نگارِ من صد اخلاص

با یک عهدِ تو صد نفاق دارد
در قول و قرارِ من صد اخلاص

هستم بهزار جان فدایت
در رنگ نثارِ من صد اخلاص

۵۶	علامی در غزل بهر شعر	۴
	دارد افکارِ من صد اخلاص	

زلفِ جانانست بہرہ بر عارض
این نقابیست در نظر عارض

از پسِ مشقِ چاردہ سالہ
خوشِ خطِ تست معتبر عارض

دعویِ حسنِ خط فروغ نداشت
کہ تمادیست در نظر عارض

در جوابِ من آورد خطِ یار
دلبرا از تو نامہ بر عارض

اے زگیسوست موے زلف دراز
وز خطِ تست مختصر عارض

ناتوان چشم ہمچو بیماریست
مرضے نیست اے پسر عارض

عرضِ او خطا است علامی
جوہرا بود اگر عارض

کریم ما نبود چوں تو در جہاں فیّاض
ندید دیدهٔ من در جہاں چناں فیّاض
بعہدِ خویش اگر بود حاتم طائی
دریں زمانہ توئی حاتمِ زماں فیّاض
زفیضِ سلطنتِ تست اے کریم النفس
ستوده نام تو در خیلِ خسرواں فیّاض
چہ چشمہ ہاست زفیضِ عمیم او جاری
کہ زاب زر لگند سیل ہاروان فیّاض
زفیضِ عامِ تو در شہر شہرهٔ کرمت
بیادِ فیضِ تو داریم بر زباں فیّاض
ببزمِ اہلِ سخن آں سخنورِ کامل
زفیضِ صحبتِ خود با سخنوراں فیّاض

۵۸	ہمیں ز دولتِ عثمانِ ماست علّامی ز دست و پاے و دل و طاقت و زباں فیّاض	۲

عاشق از جورِ تو جاناں نزد آہے بغلط

در ہمہ عمر نکرد است گناہے بغلط

خود غلط بود کہ دل داشت بہ لطفش چشمے

بر منِ زار نینداخت نگاہے بغلط

سگ دربانِ تو رخصت ندہد بہرِ قیام

آوخ از کوے تو جستیم پناہے بغلط

ہر سحرگاہ بعشرتکدہ رفتی عاشق

او نیامد بہ المگاہ تو گاہے بغلط

[illegible] مستی کرد چہ دعواے دروغ

از دو لب داد گواہی نہ گواہے بغلط

[illegible]خبر از صدقِ دلِ ما دلدار

ما نبردیم بدرگاہِ تو راہے بغلط

[illegible]مت قدرت بود آگاہ ز ما علامی

نہ شود منتخب از بہرِ تو شاہے بغلط

یافتم از خامۂ عیار خط
بر خطِ تقدیر کشد یار خط
سادگی حسن و جمالت برد
در نگہ ماست خطا وار خط
مرکز خالست میانِ رخش
بر رخ او حلقۂ پرکار خط
دانۂ ریحاں چو نشیند ز خال
سر کشد از سبزہ بیدار خط
شان نزولیست بہ تفسیر زلف
حاشیۂ مصحفِ رخسار خط
گلبدنم عارضِ تو چوں گلیست
بر رخ تو در خطِ گلزار خط

۹	گفتہ شد امی معجز نگار بر ورقِ زر زخط کرد رار خط	۲

ز بوسهٔ تو لبم یار می شود محظوظ
چنانکه چشم بدیدار می شود محظوظ

بآبِ ساغرِ میگونِ تو کشم ذوقی
ز جامِ باده که میخوار می شود محظوظ

بجنبش شیرهٔ عنّابِ لب به بیمارت
ز شربتی دلِ بیمار می شود محظوظ

چه عاشقِ تو برد حظ ز یارِ گلبدنش
که بلبل از گلِ گلزار می شود محظوظ

ز گریه ام چو شوی خنده زن نمیرنجم
ز خندهٔ تو دلِ زار می شود محظوظ

کنم همان نه زنم طعنه بت پرستان را
ز هر چه آن بتِ عیّار می شود محظوظ

٦١	ز جانِ خویش ندارم دریغ علّامی	١
	دهم ز لذتِ ایثار می شود محظوظ	

نگاهش را الٰهی دار محفوظ
دل عاشق ز تیر یار محفوظ

الٰهی از نگاهش چشم بد دور
دلم از تیغ چشمش دار محفوظ

بعشق زلف پیچان باد یا رب
دل عاشق ز گیسو دار محفوظ

شود از یک نگاه چشم بیمار
ز دست مرگ این بیمار محفوظ

نگردد از لبم افشاے رازے
بود در سینه ام اسرار محفوظ

مشکل باشد که مرد عاقبت بین
ز نقصانست در هر کار محفوظ

۶۳ بود در سینهٔ علامی دهر ۲
روایات جفاے یار محفوظ

خلافِ حرمتِ مے این جفا مکن واعظ
از انچہ منع کنی در خفا مکن واعظ

چو دلبرانِ ستمگر مباش وعدہ خلاف
خلافِ وعدہ ز اہلِ وفا مکن واعظ

چو اختیار بدست است درگزر اولیٰ
وعیدِ خود بہ تشدّد وفا مکن واعظ

عطائے خالقِ بیچوں بود طبیباں را
گہے تمسخرِ دستِ شفا مکن واعظ

مکدر است دلِ اہلِ بزم از سخنت
سخن بحلقۂ اہلِ صفا مکن واعظ

اگر حرمتِ مے جملہ ہائے ذو معنے
خلافِ موعظتِ مصطفےٰ مکن واعظ

١١ بقولِ خویش عمل ساز ہمچو علّامی ٣
بپند و موعظتے اکتفا مکن واعظ

ای داستانِ عشق شنو از زبانِ شمع
پرسوز و دلگداز بود داستانِ شمع
باشد فروغِ روی تو زد آتشش بجان
بنگر که دودِ آه بود بر زبانِ شمع
آتش بجسمِ او فتد و اف نمی‌کند
در ضبطِ سوزِ دل چو شود امتحانِ شمع
جستم نگاه در همه اطرافِ روزگار
جز گورِ او بدست نیامد نشانِ شمع
بهرِ زبان درازی چه حاصل ز انتقام
شد تیز تر بوجهِ بریدن زبانِ شمع
غم ای رفیقِ دلاسای او نشد
یک لحظه شد نه بند سرشکِ روانِ شمع
در بزمِ اشتیاق بسوز و گدازِ عشق
علامیِ جلیس بود همزبانِ شمع

چوں نمیداری ستم از من دریغ
از چہ میداری کرم از من دریغ

تشنہ را از جرعۂ بے آب کشت
داشت آبِ تیغ ہم از من دریغ

بارہا صد نامہ بنوشتم بہ یار
داشت یک حرفِ رقم از من دریغ

در رہش صد بار شد از سر قدم
یار دارد یک قدم از من دریغ

تا بقربِ او ندارم بندِ زلف
زلف دارد پیچ و خم از من دریغ

شاد از دستش شدن امرِ محال
داشت یارِ من چہ غم از من دریغ

٦٥	چشمِ علامی ز لطفِ او مدام جملہ دارد یک قلم از من دریغ	١

او از نگاہِ تیز چو بر من کشیدہ تیغ
دیدم بچشم زد کہ بگردن رسیدہ تیغ

تیغِ نگاہِ او ز نگاہِ ہمہ نہاں
چشم کسے بدیدہ روشن ندیدہ تیغ

ایں چشمِ دیدِ ماست کہ از یک نگاہِ تیز
مانندِ برقِ تند برآید ز دیدہ تیغ

اے تیغ زن معرکۂ کارزارِ عشق
از یک نگاہِ تو سرِ عاشق بریدہ تیغ

صید افگن است و صید چہ چشمش کہ ہمچو تیر
زاہوی چشم از نگہ او رسیدہ تیغ

تا دید چشم جوہرِ آتش چو تیغ تیز
تیغ نگاہ نیست بپایاں خمیدہ تیغ

۶۶ عالم سیاہ چو تیغ نگہ ز رعنائی چشم ۲
تا دید چشم زرنش ز ہیچ آفریدہ تیغ

پیشِ چشمت فوجِ مژگان بستہ صف
نیزہ بازانِ ہنرداں بستہ صف

ساقیا در دورِ چشمت روبرو
چشم بر چشمِ تو مستان بستہ صف

اے کمان ابرو ز مژگانِ دراز
در دلِ عاشق ز پیکان بستہ صف

در دعائے خیر بر دستِ دعا
پنج انگشتانِ پاکان بستہ صف

پیشِ یارم چون پسِ پشتِ امام
کافرانِ نامسلمان بستہ صف

از پئے ارشاد پیشِ مرشدے
روئے یارم اہلِ عرفان بستہ صف

پیشِ علامی باصلاحِ کلام
نکتہ سنجانِ سخنداں بستہ صف

ا

چشمِ گوهر بارِ من افتاد روزے بر صدف
دید گوهر را چو آبِ او مقیّد در صدف

دیده ام از آبِ چشم دامنِ من تر شود
زاب گوهر ترنمی گردد چو چشمِ تر صدف

دیده در گهوارهٔ دامن بریزد طفلِ اشک
همچو مادر صد گهر می پرورد در بر صدف

بر زمیں لولوے غلطاں از صدف گیرد کنار
میشود در آبِ دریا حاملِ گوهر صدف

چشم چوں آب آورد بے نور گردد همچو کور
زاب گوهر میشود چوں دیدهٔ روشن تر صدف

چوں نشد با چشمِ روشن در تقابل کامیاب
غرق شد از خجلتِ چشم بدریا در صدف

۱۸ با تعمق گر چه فرقِ هر دو را نگریستیم ۲
نیست علاّمی گر با چشم همسر صدف

رفتم بکوے فتنہ گرے در ہواے زلف
ہیہات دست خویش شدم مبتلاے زلف

آشفتہ بود گرچہ دل من ز پیچ و تاب
خوفے نکرد چون بسر آمد بلاے زلف

گیرد ہواے تازہ چو یارم سحر ببام
گیرد شمیم زلف صبا از ہواے زلف

ہر موے او ز پیچ و خم خود بلاے جان است
از من مپرس دلبر من ماجراے زلف

گر زلف او بلاست بلا چین ست در چمن
سنبل شود بسیر گلستان فداے زلف

مضمون تازہ کرد گرفتار مہر و ماہ
بر عارض منیر تو در حلقہ ہاے زلف

٦٩	علامی از نتائج (آشفتہ فرمود)	۳
	محصوص شد غزل سخن از براے زلف	

گریه ام دریاست چشمِ تر صدف
اشکِ من مانندِ گوهر در صدف
گوهرِ چشمی بَرَد از چشم نور
موتیا بند
شد ثمین در بحر از گوهر صدف
زابِ گوهر چون صدف اشکے بریخت
چشمِ گریان خنده زد بر صدف
پیشِ چشمِ ما صدف باشد در آب
آبِ گوهر گردد دریا در صدف
گوهرِ تر چشم را گرد آبدار
اشک
زابِ صد گوهر نظر زد بر صدف
آبِ گوهر ریخت منطق در سخن
گوهرِ غلطان عرق تاب جبین
تا ز اشکِ ما است عالم پر ز دُر
ساکبِ نیسان گشته اندر صدف

اے حسن و جمال تو بود شہرۂ آفاق
چشم ہمہ عالم بہ تماشائے تو مشتاق

بنگر خمِ پشتم بفراقت چو کمانے
دلدار بہ ہجرانِ تو شد طاقتِ من طاق

یا دست دلم را چہ ادا بود و چہ افترا
پیمانِ تو بنہاد چہ نسیان تو در طاق

اے سرخ و سیاہ ست چہ ایں عارض و ایں زلف
سیمین و بلور ست چہ آں ساعد و آں ساق

مردن بہ ازیں زندگی زن بگورے
ایں لطفِ مبدل شد بجفاہائے تو مصداق

زیں سنگدل ای وائے خیالش بہ دل من
با آہنِ جانم چہ شرر ریخت چو چقماق

علامی دہر است بہ ہجرانِ تو غمگین ۷۶
آزردہ مکن دلبرِ ما خاطرِ عشاق ۱

سلکِ تارِ نگه بگوهرِ اشک
همسرِ تارِ قطرهٔ ترِ اشک

اشکِ پرآبِ گوهرِ نایاب
لولوِ آبدار همسرِ اشک

آبِ گوهر ز جوهرش عرض است
آبِ صافِ دلست جوهرِ اشک

طفلِ اشکم جدا است از براو
چشمِ گریانِ ماست مادرِ اشک

هاله گوهر نیست در گردن
مردمِ چشم را چه زیور اشک

ترکند بی گناه دامنِ حسن
تر تو قطرهٔ مقطرِ اشک

قطرهٔ خون بچشمِ عنقا هی
زنده است گوهر بر اشک ۴۳ سک

چوں عاشقِ یار شد تہِ خاک

فرمود کہ خس کم و جہاں پاک

بنشست چو عاشقش مقابل

برخاست ز محفلش غضبناک

بازی چہ برم ز حیلہ بازے

کو شاطرِ نرد بازِ چالاک

جاں بُردنِ عاشقانست دشوار

از دستِ جفاے یارِ سفّاک

گر حلّتِ حُرمتست مشکل

آسانست نکاحِ دخترِ تاک

چوں شانہ بموشگافیِ فرق

دارد دلِ عاشقِ تو صد چاک

۷۳	علامی را بغمزہ بُرد آں دلبرِ شوخِ چشمِ بیباک	۲

اے قدش نازک و میاں نازک
ہمہ اندام جانجاں نازک

دل او نازکست و چہرۂ او
لب او نازک و زباں نازک

از خیالِ مزاج نازک او
فہم او نازک و بیاں نازک

اے چہ نازک دماغ دلبر ماست
سخنِ اوست بر زباں نازک

وہ چہ نازک اداست دلبر من
نیست چیزے دگر ازاں نازک

قامتِ نازکش بہ تشبیہے
نونہالے بہ بوستاں نازک

وہ چہ نازک خیال علامی ست
طبعِ او در سخنوراں نازک

رحمتِ حق بر وکہ رفت بخاک
نے نشانے ازو کہ رفت بخاک

آبِ باراں کہ آمد از گردوں
آبِ صد آبجو کہ رفت بخاک

صد ہوسہاے خام آبِ بزر
اے ابا آرزو کہ رفت بخاک

تو نہٗ خاک می رود بہ ہوا
یا ہوا را بگو کہ رفت بخاک

نونہالے ز خاک شد پیدا
نخلِ پیرے مجو کہ رفت بخاک

از تن آمادہ باش شاد مشو
اے مرگِ عدو کہ رفت بخاک

۷۵ شد نہ بر باد نظمِ علامی ۴
فکرِ تش را مگو کہ رفت بخاک

تنگ شکر چو یار ندارد دہان تنگ

مرکب توصیفی

چون بستہ دہن ندید زما کس دہان تنگ

کاکل چو سنبل و دہنت ہمچو غنچہ ایست

مرکب اضافی

عارض بداغ خال تو گلفام لالہ رنگ

خطاب

قرآن عارضش چو دل مومن عرب

زلف سیاہ او چو رخ کافران زنگ

از سوز عشق گشت دلم نرم ہمچو موم

اے سنگدل دل تو بود سخت تر ز سنگ

ہر حرف او چو نغمہ دلکش ترانہ ریز

دمساز ارگن دہن او ست ساز چنگ

اے پیش چشم و ابروِ او در نگاہ چرخ

میزان آسمانست چو در پلہ ارسنگ

۷۶ علامی فصیح بہ خطابست خبر خوان

از بارگاہ شاہ خطابش فصیح جنگ

پاے او آمد چو در صحرا بسنگ
می زند مجنوں سر از سودا بسنگ

نیستم مجنوں ولے طفلانِ شہر
حملہ آور بر منِ شیدا بسنگ

اے ہمینِ یاریِ مدہوشئے
آشنا گردید پاے ما بسنگ

محتسب مے در سبوئے خاک ریز
بے خطا ناحق فزن مینا بسنگ

شد سبک قدرم بمیلِ سنگدل
گر دمیلان پلۂ اعدا بسنگ

بہر بے رحم است بے رحمی روا
نشکند سنگ دلے الا بسنگ

۷۷	در سخن سنجی است علامی شہیر وزنِ شعرش فی ارد استغنا بسنگ	۲

گر خرم در سیر بستاں از رخ گل برد رنگ
نالۂ عشاق او از روے بلبل برد رنگ

نالہ و فریاد من از مستی و جوش دلم
رنگ مینا ریخت وز آواز قلقل برد رنگ

اے ز جام چشم میگونش بدور چشم خویش
ساقیا یارم ز روے ساغر مل برد رنگ

پیچ و تاب زلف یار من بہ گلگشت چمن
از پریشاں چہرہ ناشاد سنبل برد رنگ

آں خط رویش کہ دارد حلقہ بر عارضش
از رخ پرکار در دور تسلسل برد رنگ

رنگ بر روے بتاں بشکست روے یار من
رنگ او از روے خوباں در تقابل برد رنگ

۷۸ فکر علامی بزم شاعران نامدار
از رخ رنگیں بیاناں در تغزل برد رنگ

برنگِ آه از سوزِ دلم خیزد دُخانِ دل	
	شرر پیدا شود از تودهٔ آتش فشانِ دل
همی ترسم که گیرد آتشے در خانهٔ عشقم	
	نمیدانم چه پیش آرد کنون ضبطِ فغانِ دل
ز سوزِ آتشِ عشقِ تو در گفتن زبان سوزد	
	اگر آید بہ حکمت بر زبانم داستانِ دل
ز سیلِ اشکِ من نشود که طوفانے شود پیدا	
	ز راهِ چشم می آید برون آبِ روانِ دل
دلم بردی عفاک اللہ ولے می ترسم اے دلبر	
	مبادا در جہان افشا شود رازِ نہانِ دل
بحالِ زارِ من اے سنگدل رحمے کہ میدانم	
	دریدآ بے بہ تیغِ نازِ تو سنگ فسانِ دل

۷۹	غمِ عشقش چو کوہے بر دلِ من بُد دعا آمی	۱
	سبک گردید از اشکِ روان بارِ گرانِ دل	

دارد آن عیار بر رخسار خال
همسر او بر لب دلدار خال

ای بدور خط که بر رخسار تست
در میانش مرکز پرکار خال

سبزهٔ خط می دمد از دانه اش
تخم ریحان است در گلزار خال

دانهٔ او چون سپند است و بسوخت
بوالعجب بر آتش رخسار خال

نقطهٔ شک آن دهان یار را
نقطهٔ دل در خط آن یار خال

نافهٔ مشک است از آهوی چشم
وه چه عنبر بوی عنبر بار خال

۸۰ نیست علامی چو زلفش یار را ۲
گرچه باشد مهره از مار خال

چہرہ اش باغ و عارضش چوں گل	
	دشمنش زاغ و عاشقش بلبل
دہنش چوں شگوفۂ چمنے	
	لب سرخش شگفتہ و گل گل
خال رخسار۔ دانۂ ریحان	
	خطِ او سبزہ زلفِ او سنبل
شانۂ دلفگار عاشق فرق	
	رہ فرقش بقبضۂ کاکل
دلِ یارم چو شیشۂ نازک	
	چشم میگوں مثیل ساغرِ مل
زیر ابرو بچشم۔ جوئے نگاہ	
	ابرو او (خمیدہ طاق) چو پل

۸۱	در گلستانِ ہند علامی فکر تم بہ زا بلبل آمل	۳

زخوفِ غیر سر از آستاں نبردایم
سرِ معاملہ با یارِ خویشتن داریم
پسندِ ما نبود وعدۂ غلط جاناں
کہ در مقاصدِ عشقِ تو راست کرداریم
متاعِ حسنِ تو ناید گہے بقبضۂ ما
بنقدِ جان و دلِ خویش چوں خریداریم
بروزگارِ دلِ ما کسے نیاز ارد
اگر ز خلق دلِ بیگنہ نیازاریم
خلوصِ دل سرِ اخلاص ہا بعشقِ تویار
کسے بخلق ندارد چنانکہ ما داریم
مپرس حیرتِ ما از تجملِ حسنت
ببیں ببزمِ تو جاناں کہ نقشِ دیواریم

۸۲
دعاے دولتِ شہ می کنیم علامی
زبندگانِ عقیدت شعارِ سرکاریم

قاریِ خطِ رُخِ خوباں منم
اے بیادش حافظِ قرآں منم
اے نگہ از خنجرت کارے مگیر
آنکہ شد بے دشنہ قرباں منم
از بلاہاے جہاں محفوظ باش
اے بزلفِ تو بلا گرداں منم
بیوفا پیمانِ خود را یاد کن
از وفادارانِ آں نسیاں منم
مرقدِ من در زمینِ شعرِ من
ہر کہ بر حسنِ تو میرد آں منم
آنکہ نامش در عجم شہرت گرفت
در سخن علامہ دوراں منم

۸۳	از سخن سنجانِ علامی بدہر جاں نثارِ حضرتِ سلطاں منم	۲

بدستِ شحنه‌ات در دام گیرم
به بندِ زلفِ پیچانت اسیرم
نمیدارم سرِ مو اختیاری
که دارد زلفِ او در دار و گیرم
بخلوت همچو درویشم فقیری
بجلوت حشمتِ شاهِ سریرم
بخجلت سر نگونم پیشِ موئی
ز پشتِ پای خود سر بر نگیرم
چو دشنامم دهد یار از محبت
لبم گیرد دعا گفتن در آن گیرم
منم سر رشته در دستش بجنبم
بهر سو او بجنبد دستگیرم

[illegible]
[illegible]

آه بر بے خونی خونریز قربان شد دلم
وه چه بسم الله گفت الله اکبر قاتلم

با گره ہاے دو ابرو ناخنش مشکل کشاست
وا کند حسنت عقده ہاے کار در ہر مشکلم

تا ابد اے دلبر من ترک او امر محال
شد ودیعت از ازل عشق تو در آب و گلم

وه چه شمشیر بست چون قوسے نصف دائره
از خم ابروے جانان ہیجان چون بسملم

یک نگاہش از خم ابرو چنان از دل گذشت
نے کمان در دست نے تیرے بشست قاتلم

اے چه می پرسی دل و جانم بر اغماضت فدا
می ندانی چون گدا بر آستانت سائلم

۸۵	از کمالم بہره اندوزانه صد اہل کمال در طریق تحقیق علامی چه مرد کاملم	۴

گر قطرہ ہاے اشک ز چشم تر افگنم

شورے ز عشق یار بہ بحر و بر افگنم

دلدادہ ام بدلبر بیتاب عشق تو

[illegible] افگنم

یارت بدست [illegible]

گر من حدیث عشق تو در دفتر افگنم

لغزد چو پا ز حسن خراش براہ عشق

دستے بدوش یار پری پیکر افگنم

اندیشۂ رقیب ندارم شب وصال

در خلوت توقف [illegible] بر در افگنم

پروانہ ہاے اشک [illegible] نگاہ

تخم محبتے [illegible] افگنم

۸۶ [illegible] ۵

زلفش آورده صد بلا بسرم
من ز ردّ بلاش بی‌خبرم
جرعهٔ ده ز جام دیدهٔ خویش
باقیا مبتلای دردسرم
کرده ام خدمت هنرمندان
حیف در این زمانه بی‌هنرم
راه گم کرده ام بعرصهٔ عشق
نیست با من رفیق و راهبرم
تختهٔ مشق روزگار منم
من ز رنگ زمانه بی‌خبرم
ای بسی برم بگمنامی
رحمه از لطف شاه نامورم

۸۷	خلقی خوانند سلمانی از بد و نیک خلق با خبرم	۶

(روے بند) عارض از تارِ نگہ پنہان کنم
رشتۂ زنّار را شیرازۂ قرآن کنم

دلبر اگر عیدِ قربانم رسد در سومنات
در رہِ (کافر بتے) صیدِ حرم قربان کنم

شربتِ دیدار گر از چشمِ بیمارت دہی
عاشقِ بیمار را منت کشِ درمان کنم

گر نگاہے بر رخِ آئینہ اندازی بناز
از صفاے روے تو چشمِ تر حیران کنم

در ہواے عشق گر با من کنی سیرِ چمن
غنچۂ نازک دہانت گلِ خندان کنم

گر بہ بینم در سیہ مژگانِ یارم چشمِ او
تشنہ سیرابِ آبِ چشمۂ حیوان کنم

۸۱۸ شد ز آبِ صفاہان بختِ علامی بلند
فکرِ صائب را فداے نکہتِ عمان کنم ے

ای دل گلشن قدش را یاد کن
صد الف بر سینہ از شمشاد کن
از رخت داغ غلامی لالہ را
سرو را سرو روان آزاد کن
در حساب ای نقطۂ خال رخش
زینت ہر ہفت راہفتاد کن
خامۂ قدرت بحسن انتخاب
بر رخش از چشم روشن صاد کن
از نگاہش در دل عشاق یار
غمزہ کار خنجر فولاد کن
ای ہوا جو در ہوای کوی یار
نفرتی از آب رکناباد کن

۸۹	دوستی با علامی عاشق چہ بود	۱
	بیوفا پیمان خود را یاد کن	

از دهانت بشگفد گلهای بی خار سخن
نغمه سنجد بلبل طبعم به گلزار سخن

جز سخن سنجی چو من آگاه قدر و قیمتش
نیست در بازار عالم کس خریدار سخن

طبع من آماده چون گردد بنظم سلک نطق
ریزد از درج دهن لولوی شهوار سخن

لکنت او لذت قند مکرر می دهد
گوش عاشق ذوق بردارد ز تکرار سخن

از فروغ علم تابان شد خیال عالمی
شد دماغ او همی روشن ز انوار سخن

بی خبر گر است از ذوق سخن در بزم ما
جز دل شاعر نداند کس ز اسرار سخن

۲ رقت مضمون نخواهد جز طبیع ما پسند
گره علامی کی ترسد ز دشوار سخن ۲۰

بادا ایکہ نگارم بہ بستاند دلِ من
دلِ او داند و من دانم و داند دلِ من

دل نخواہد کہ بیاید بہ برم از برِ او
طاقتے نیست کزو باز ستاند دلِ من

سوزِ دل گرم کند آب دلم را در دل
آب جوشیدہ ز چشم بچکاند دلِ من

تا بدل جوش زند آب بریزد از چشم
گر نماند آب برآتش بنشاند دلِ من

آرزوہا کہ دلم داشت کنوں در پیٔ اوست
وہ چہ جور یست کہ گفتن نتواند دلِ من

ماجرا چیست چہا بگذشت کہ بر بود دلم
کہ دلش داد و چہ افتاد ندانند دلِ من

۹۱	شد گرفتار بزلفش چو دلم علامی ہیچ یارے نتواند کہ رہاند دلِ من	۳

بر زمین شعر و فکر عالیم چرخ برین

گر روا باشد تعلی آسمان هفتمین

شمع دانش میرساند فکر من بر آسمان

افگند فکر بلندم آسمان را بر زمین

پرتو رای منست روشن جهانے را بنور

در بلاغت وصف او خورشید طلعت مه جبین

یار من محبوب حق همواره ترسم از رقیب

در جهان یارم و یارم شفیع المذنبین

یار من پیغمبر و از عاشقش دیوانه ام

تا جسد پیدا نمایم [illegible]

در طریق عشق دارم از حقیقت آگهی

گرچه شد ایجاد من از خون قمر [illegible]

پیش علامی ابوالحسن [illegible]

بوسه بر دستش [illegible]

آید امشب به بزمِ دلبرِ من
خوشتر آں شب که دلم در برِ من

حیف ناخواندہ رود بر درِ غیر
با مواعید نیاید برِ من

دلِ من منتظرش در خلوت
حیله جو تا سحر بر درِ من

وه چه وصلت که شکرش همه شب
قدمِ نازکِ یار و سرِ من

چه بود گر نبود خوف و حیا
خبرم نیست ز خیر و شرِ من

ساقیا ساغرِ اغیار پر است
نیست یک قطره دریں ساغرِ من

نیست در ملکِ سخن علامی
در سر اہلِ زبان همسرِ من

۹۳

توئی در ہند سلطان ابنِ سلطاں
توئی شاہِ دکن عثمان علیخاں

توئی فرمانروائے حیدرآباد
نظام الملک آصف جاہِ دوراں

توئی بر آسمانِ بادشاہی
ضیا بخشِ جہاں چوں مہرِ تاباں

توئی نوشیرواں در عدل و انصاف
عدیلِ حاتمِ طائی در احساں

توئی کو بر سرش دستِ یداللہ
شود از دستِ تو ہر مشکل آساں

توئی در عالمِ نظمِ مضامیں
سخن فہم و سخن گوے و سخنداں

۹۴	غلام او منم علامیِ دہر بود مولائے من (علامہ عثماں)	٦

دلدادۂ طریقۂ انداز و نازِ تو
آگاہ شد بہ سجدۂ حق از نیازِ تو

اے قامتِ تو مظہرِ قد قامت الصلوٰۃ
دوشت بدوش داشت صفیؔ در نمازِ تو

اے دلربائے اہلِ فضیلت چو مردمک
عالم فدائے یک نگہِ پاکبازِ تو

پے بردہ ام بسوئے حقیقت باختصاص
در عالمِ جمال ز عشقِ مجازِ تو

اے عالمِ حقیقتِ اسرارِ معرفت
دارند عارفاں بتہِ سینہ رازِ تو

چشمم ز شانۂ مژہ ام (قصہ مختصر)
کرداست موشگافیِ زلفِ درازِ تو

۹۵	شاہا بہ یمنِ لطفِ تو علامیِ غریب در نظم شد شہیر کمدحت سرائے تو	۱

در باغ حسن غنچۂ گلشن دہان تو
در گفتگوست غیرت سوسن زبان تو

در سیر باغ چوں بکشائی زبان خویش
بلبل فدائے نغمۂ حسن بیان تو

طوطی شود ز لطف کلام تو باغ باغ
ریزد شکر چو از لب شکر فشان تو

در بزم از حجاب فروغ تو شمع رو
فانوس بر چراغ نہد شمعدان تو

در عشوہ و ادائے تو اے نازنین من
ایں عاشق غریب بود قدر دان تو

یارائے دید و شوق تماشا نماند یار
در چشم من فتاد چو موئے میان تو

۹۶ علامئے ز لبرت شکوہ نکرد
داند کہ بود ایں دل بیدل از آن تو ۲

تکرار لبش کاشف راز دهن او
چون قند مکرر لب شکرشکن او

در لذت و شیرینی اشعار بلاغت
ذوق دل و جان میوهٔ سیب ذقن او

رنگین ننماید ورق گل به گریبان
برگ گل تر پارچه پیرهن او

داند چمن وجه پریشانی سنبل
دلدادهٔ آن زلف شکن بر شکن او

آن عارض روشن سر استادهٔ گردن
افروخته شمعی لب سر انجمن او

مطرب نخوش الحانی او نغمه سرا لد
صد نغمه فدای طرب یک سخن او

۹۷ علامی ما رشک سخنگوی صفاهان ۳
در مجلس افکار حکیم سخن او

ای چہ در سیرِ چمن با زلف پیچاں کردئ
خاطرِ گلزار از سنبل پریشاں کردئ

می کشاید از پریشاں حالی بلبل کہ صبح
چوں نسیمِ صبحگاہے سیرِ بستاں کردئ

آتشِ حسنِ تو جاناں مصحفِ روئت بسوخت
ای بعارض دعوتِ گبر و مسلماں کردئ

آفریں بر ہمتت ای خسروِ اقلیمِ عشق
با منِ بے خانماں چیزے کہ نتواں کردئ

چشمِ تیغ افگن خزاک اللہ کہ بر جسم دلم
بخیہ از تارِ نگہ با نوکِ مژگاں کردئ

کسوتِ سرخست در بر عاشقانِ کشتہ را
تیغِ نازِ خویش را از اندم کہ عریاں کردئ

۹۸ در صفاہان خورد چوں افکارِ علامی بگوش
صائبا گوئید انگشتے بدنداں کردئ ۱

قربانِ ساعتی کہ زِ نسیان برآمدہ
کز خاطرِ تو یادِ من ایجان برآمدہ

بیدردیت بدردِ دلم اعتنا نکرد
دردا مریضِ عشق ز درمان برآمدہ

مہرِ رُخت چو سر ز گریبان کشید صبح
با آفتاب دست و گریبان برآمدہ

جانان بیا کہ فرشِ قدمہاست چشمِ من
ور پیشبازت از دلم ارمان برآمدہ

جانان بیا کہ زندگیم بی تو شد محال
زاندم کہ رفتہ ز تنم جان برآمدہ

وصلِ فلک بشعلۂ جوالہ روز کرد
ز آہِ دلم کہ در شبِ ہجران برآمدہ

۹۹	علّامی از آن چو غزل خواند بر مزار	۲
	صد آہ از مرقدِ سلمان برآمدہ	

زلفت به نظر سیاه مارے
ترسد دلِ من ز زهر دارے

زلفِ تو بصورتِ پریشاں
هیهات برد ز دل قرارے

زلفت بسلاسل و کمندے
هر لحظه بفکرِ گیر و دارے

از حلقهٔ زلف و مهرِ عارض
دیدیم میانِ شب نهارے

آں زلفِ سیاهِ یوسفِ ما
در مصر چو نیل جوئبارے

زلفت گسترده دامِ صیدے
پیوسته دل در شکارے

۱۰۰ علامی عاشق است دربند ۱
گیرائی او شده تبارے

از سبز خط رخت بهارے
بر عارض تست سبزه زارے

آثار خطت بروے رخسار
دارد به نگاه اعتبارے

داریم ز خط امید الفت
بیرون شده از دلت غبارے

زین آیت کرسی از مصحف
خط تو کشد برخ حصارے

بر مصحف روے او خط یار
خوش حاشیۂ باختصارے

آں کاتب قدرت این خطت را
بنوشت ز بعد انتظارے

۱۰۱	علامی را بعالم عشق مضمون خط تو ناگوارے	۲

ای جنوں رہبریم سوی بیاباں کردی
التفاتے بہ من بے سروساماں کردی

سیر گلزار نمودی چو بہ گیسوی دراز
دلش از سنبل آشفتہ پریشاں کردی

تا نگہدار تو تیر نگہے زد بر دل
لوحش اللہ مژہ راہمہ پیکاں کردی

لب لعلت چہ فگند است ز حسنت شورے
بے عجبے نیست کہ آتش بہ نمکداں کردی

دل صد پارہ کہ وابستہ یک جعد تو بود
حیفش اے زلف پریشاں چہ پریشاں کردی

قول مرداں مثل ہائے عجبہ جاں دارد
از وفائے تو یقین است چو پیماں کردی

فکر علامی با غلغلہ فگند بہند
خبر گذشت حسنیں عزم صفاہاں کردی

۱۰۳ ۳

بہشتِ خوباں چو شاہے بر سریرے
رقیبِ ما بخدمت چوں وزیرے
چہ ابروے (کماں ابرو) کمان است
نگاہش بر ہدف مانندِ تیرے
خطِ سبزش چہ دَورِ ہالۂ اوست
چہ روے روشنش ماہِ منیرے
چہ زلفِ اوست صیّادِ ستمگر
دلِ عاشق بدامِ او اسیرے
ہفت اقلیمِ گیتی شہرتِ اوست
چہ یارِ ماست در عالم شہیرے
چہ زلفِ اُو برنگِ شحنۂ عشق
بحقِ ما بکفرِ دار و گیرے
(کوتوال)

۱۰۳	بخدمت روز و شب در خدمتِ یار	۴
	قلم در دستِ علّامی دبیرے	

بیا بنشین بچشم ما که نور دیدۂ مائی
بنور خویشتن ما را جمال خویش بنمائی
مکن زین بیش نازے یک ادایت می کشد صدرا
مشو دامن فشان پیشِ نگاهِ ما بر عنائی
ببین بنگر بحالِ زارِ مجنون تو اے لیلےٰ
کہ در دشت جنون آوارہ می گردد چو صحرائی
بکش بر رو نقابے پردہ حسنت بود کافی
حجاب آفتاب روئیت از چشم تماشائی
بدہ ساقی مے اطہر ز جام چشم میگونے
کہ در یادِ نگاہِ لطف سازم بادہ پیمائی
شود داغ جبینم یادگارِ سجدۂ خالق
کنم بر آستانت اے محمدؐ گر جبین سائی
۱۰۴ مریضِ عشق علامی نمی خواہد طبیبے را
اگر از دیدۂ بیمار می خواہد مسیحائی
۵

یارِ من در پیامِ علّامی
می کند احترامِ علّامی

گر نخواہد پیامِ او قاصد
بر سانش سلامِ علّامی

بوئے مشکینِ زلفِ تو ہمہ شب
می رسد در مشامِ علّامی

پختہ مغزاں بہ بندِ زلفِ تو یار
ہمچو سودائے خامِ علّامی

دائما در دعائے دولتِ شاہ
می رود صبح و شامِ علّامی

ایں دعائے منست بارِ آلہ
باد دوراں بکامِ علّامی

۱۰۵ اے سخن از دعائے خیرش یاد
گر ببینی کلامِ علّامی ۶

رباعیات

الف

دربارگہ تو چوں گدائیم شہا	۱	از بہر دعاے تو نخواہیم بہا
بنگر کہ گداے درگہت علامی		در عالم فقر سیر حشمت چہا

ولہ

در بزم سرور بادہ نوشی اولی	۲	وز سردی مہر گرم جوشی اولی
از خلوت و حرمتے بگو علامی		از صد سخن تو یک خموشی اولی

باے موحدہ

از حرمت بادہ ہر چہ خواندم بکتاب	۳	در بزم طرب ہمہ فگندہ در آب
در عشق ہمیں فیصلۂ علامیست		ساقیست چو یار میتواں خورد شراب

ولہ

در دہ نہ مریض عشق پروا طبیب	۴	بیمار توام یار بیا جاے طبیب
چشم تو دواے مرض علامیست		دردش نشود بہ از ہزاراں طبیب

باے فارسی

۵
عاشق به شب وصال زنهار مخسپ
غافل ز رقیب در بر یار مخسپ
چون علامی که زنده دار شبهاست
از عاقبت کار خبردار مخسپ

ولہ

۶
کردم از جور او بیانے دلچسپ
گفتا داری چه خوش زبانے دلچسپ
صد حیف ز بیدردی او علامی
گوید که فراق داستانے دلچسپ

تاے فوقانی

۷
طوطی چه بآزادی خود در قفس است
پرسیدم ازو بگو چه در دل هوس است
گفتا که چه پرسی ز من اے علامی
در خانه اگر کس است یک حرف بس است

ولہ

۸
شاہا به وفاے من ندانم چه شک است
بنگر که عیار زر عیان بر محک است
پاس نمک تو در دل علامیست
تا خود نه بخشی مگو که این بے نمک است

ولہ

۹
در کلبهٔ این بندهٔ دولت شاہ هست
در منزل تاریک غریبے ماہ هست
بر اوج شرف چه طالع علامیست
گر بخت رسا بظل ظل اللہ هست

ثائے مثلثہ

دلدادہ نکرد عشق یارے بہ عبث	بر دل نگرفت ہیچ بارے بہ عبث
آگاہ ز کار و بار ما علامیست	در عمر نکردہ ایم کارے بہ عبث

ولہ

حرف مقبول او ز عشقو است حدیث	نقل منقول او ز عشق است حدیث
علامی چوں حدیث پیغمبر	پیغام رسول ز عشق است حدیث

جیم تازی

از ہیبت ترکش متاع عاشق تاراج	عشق تو گرفتہ [illegible] محتاج
افتادہ بہ عشق دست خود علامی	[illegible] علاج

[illegible]

علامی عاشقت گرفتار بلاست | جز صبر و جز ناچاره نمیدارد هیچ

وله

ای یار برنگ زلف بر خویش مپیچ | نشود اثری بہ دل شیدای ہیچ
گم کرده رهست و الهت علامی | گویند ره عشق چو زلفت پر پیچ ۱۵

حای حطی

گر شمع سحر بهم بر آید با صبح | شمع رخ او به شب کند پیدا صبح
روشن چه شود فروغ روز و شب علامی | گویند چراغ کس نسوزد تا صبح ۱۶

وله

در بزم سخن طرز بیانم چه فصیح | در محفل عشق داستانم چه فصیح
علامی نام من فصیح الدین است | چون مصحف دین من زبانم چه فصیح ۱۷

خای معجمه

می دارد گرچه تاج بر سر شوخ | اخلاق کریمانه ودیعت شاخ
آری چو شود تفضل [illegible] | بنهد سر بر زمین ز بارش هر شاخ ۱۸

دال مهمله

ارباب طریقت که حقیقت دانند	۱۹	قدر شب قدر و راز وحدت دانند
علامی قدر دان روز عید است		قدر شب وصل اهل خلوت دانند

وله

خوش خلق کسی که خلق را شاد کند	۲۰	بد خلق کسی که دل ز غم آباد کند
علامی را کسی فراموش نکرد		خوش حال کسی که یار ازو یاد کند

وله

دردی ز بهای گرم مردی دارد	۲۱	کاندر دل خویش آه سردی دارد
همدرد جهان نیست دل علامی		با درد کسی رسد که دردی دارد

وله

کم ظرف ز دست خود عطا نکند	۲۲	عالی گهر از دون خطائی نکند
از بد اصلان گناه کن علامی		گویند که بدگهر وفائی نکند

ذال معجمه

بر خوان تو صد نعمت الوان است لذیذ	۲۳	گویند که هر لقمه بی خوانست لذیذ
بی روغن تر خشک نان علامی		باشد چو بار دیگری گرسنه بجانست لذیذ

رائے مہملہ

۲۴

در ہر یک کار صد تامل درکار
ہموارہ بگوے اندکے از بسیار
دانی مثلیست بر زبان علامی
اوّل اندیش وانگہے کن گفتار

ولہ

۲۵

از نازکی و حسن سراپاے تو یارا
آگاہ نیند عاشقاں یک زہرا
علّامی دہر راست گوید مثلے
روے تو نمونہ ایست مشت از خروا

زائے معجمہ

۲۶

دارند کمینگاں بعالم اعزاز
فیض صحبت کنند بداں امتیاز
غافل مشو از بدگہران علامی
ہر چیز بہ اصل خویش می گردد باز

ولہ

۲۷

پیغام اجل آمد و گوید برخیز
شد ساغر زندگی بہ غفلت لبریز
مابے خبر از خمار خود علامی
آخر بخیال بادہ شد عمر عزیز

زائے فارسی

۲۸

در چشم عدو خط تو بنماید اژدر
در تیرہ نگہ چو سبز می آید اژدر

برگفتۂ او رنجہ شود علامی		بیہودہ ندانم کہ چہ می خاید ژاژ

سین مہملہ

می داشتم از وصلت عیار ہوس	۲۹	ہیہات ز زلف او چو شیرم بقفس
زین بیش نسازم ہوسے علامی		گویند کہ از خرس ہمین موئے بس

شین معجمہ

اے ہر کہ دلے رنجہ کند شد دلریش	۳۰	باشی بجزا منتظر کردۂ خویش
علامی دہر بر زبانہا مثل است		آنرا کہ چنان کند چنین آیدپیش

صاد مہملہ

از تیغ ادا چہ این دل ماست برقص	۳۱	بسمل ز خرام نازِ این بامیست برقص
چشمش چہ فتاد بر دلِ علامی		شاہین زدہ چنگ و کبک بخاست برقص

ضاد معجمہ

ہموارہ بود چرخ بکام فیاض	۳۲	اے دردِ دل تو لے مقام فیاض
علامی گفت زندۂ جاویدش		شد زندہ بہمت بلند فیاض

طای حطی

۳۳
از طفلیِ یار بر لب اوست چه خط
ذر مشکین جمالِ عارض و لب دو نقط
دیباچهٔ خطِ عارضش علامی
انیست چه بسم الله یار است غلط

ظاء معجمه

۳۴
باز آ باز آ زیاده گوئی واعظ
ز اعمالِ همه عیب بجوئی واعظ
در علم و عمل بکوش چون علامی
فرمای عمل بر آنچه گوئی واعظ

عین مهمله

۳۵
در عشق چه خاموش بروزم چون شمع
ای در شبِ فرقتے چه سوزم چون شمع
از آتشِ عشق شعر و علامی
در محفلِ او بزم فروزم چون شمع

غین معجمه

۳۶
ای گرچه دروغ را ندیدیم فروغ
ز انسان که شکر نمیشود ترش بدروغ
هشدار و لے ز حرفِ او علامی
گوید بسیار این جهاندیده دروغ

فا

۳۷
عشاق ببارگاهِ تو بسته طرف
از بهرِ تماشای رخت صف صف در
ای ماه جبین دلبرِ علامی
گر جلوه کنی چو مهر زهی عز و شرف

قاف

دانیم رہِ عشق چو مضمونست دقیق	۳۸	باشیم رفیقِ آشنایانِ طریق
علّامیِ باخبر بہ منزل برسد		رہ گم نکنند رہروِ با جادہ رفیق

کافِ عربی

نازل شدہ مصحفِ رخِ او ز فلک	۳۹	بوسند بجلدِ او ہمہ حور و ملک
در مرتبتش چو زلفِ او علّامی		کافر گردد ہر آنکہ می آرد شک

کافِ فارسی

گلرنگ لبے بادہنش غنچۂ تنگ	۴۰	رنگین تر شد زمے چو خوبانِ فرنگ
گفتنت چہ خوش سخنورِ علّامی		انگور ز انگور ہمی گیرد رنگ

لام

یک ذرہ جمال بہ ز بسیاریِ مال	۴۱	زینک کہ رسید ماہِ حسنش بکمال
ترسم ز فروغِ حسنِ او علّامی		افزونیِ خور بسے آرد زوال

و لہ

دارم ز لبش چہ آرزوئے در دل	۴۲	رحم اگرست اب شوند بہ حجب

لب بستن من ستم کند علامی گویم مشکل و گر نگویم مشکل

میم

۴۳
هر لحظه فراموشی او یاد کنم من خانهٔ دل را هوس آباد کنم
با رنج و غمِ فرقتِ او علامی من خاطرِ خود در انجمن شاد کنم

وله

۴۴
در قالبِ علم شاهِ ما جانِ علوم علمست جهاندار و جهانبانِ علوم
علامی عالمانه گوید که شهش در سلطنتِ علوم سلطانِ علوم

نون

۴۵
مردم بر یار روشند ز قرطاس کفن دفنم نکنید در زمینِ سخن
من زنده بگورِ تیره ام علامی این روشنیِ طبع بلا شد بر من

وله

۴۶
در تکیهٔ این گداست شاهِ ذیشان در خیمهٔ این مور سلیمانِ زمان
بر طالعِ خود ناز کن اے علامی در منزلِ تست ماهِ عالم تابان

واو

دل داد بمن چه دلربائے دلجو	۴۷	آمد شبِ وصل دلبرم در پہلو	
علامی پیر چون زلیخاست جوان		باز آمد آبِ رفته امروز بجو	

ہائے ہوز

زین بادهٔ سرور زان غم دلریز	۴۸	این دخترِ رز زپورِ خنیاگر به
در طفلی گفت مادرم علامی		در دہر ز(نا)خلف پسر دختر به

یائے تحتانی

علامی را براسپ گلگش شتانی	۴۹	از فکرِ رسا بدست او چوگانی
خواہی اگر اے رقیب بازی ببری		برخیز بزن گوئے ہمین میدانی

ولہ

بوالفضل تو علامه و ما علامی	۵۰	نامِ تو بدستوری اکبر نامی
مائیم پرستارِ شہ ملکِ دکن		بردیم بسر گوشهٔ گمنامی

قطعات تاریخی

قطعۂ تاریخ تصویر بلاغت مصنفۂ شمس العلما نواب عزیز جنگ (از علامی)

ولا آفریں باد بر ہمتت — کشیدی بلوح سخن پیکرے
کسے از نیاکاں نکرد ایں عمل — سخن آفرینے سخن آورے
ز کلک ہنر پرور ان عجم — نشد حلیہ پردازی بہترے
ز افکار پیشینیاں در سخن — بصد شوق دیدیم ما اکثرے
ولے چوں تو فکر رسائے پاک — نکرد اے سخنور سخن پرورے
بایں حسن پرداز صورت گری — ندیدیم ما چوں تو صورت گرے
بایں تازگی در سخن ہائے نغز — نباشد ترا در جہاں ہمسرے
بفکر بلندت بر اوج خیال — ندارد ہما چوں تو بال و پرے
بر اوراق گیتی دریں روزہا — نباشد ولا چوں تو نام آورے
زبانت فصیح و کلامت بلیغ — ببارد لطافت ز شعر ترے
کلامت ز خلاق حسن جمال — بود شاہد حسن را مظہرے
نگارے ہمیں بہ انداز و ناز — بہ بستی چو پیرایۂ دلبرے

بالفاظِ خوش درسراپاے حُسن کشیدی بحُسنِ رقم زیورے
به تعریفِ آن قامتِ خوش خرام کلامِ تو برپا کُنَد محشرے
به نقشِ جبین خامه ات نقشِ ماه نموداست چون صنعِ اسکندرے
به تصویرِ آن چشمِ مردم شکار نمودی به تیغِ نگه جوهرے
چو دندانِ یارت و لآلی کشید بدُرجِ دهن این چنین گوهرے
کنی جلوه گر عارضِ پاک را براوجِ سخن چون مهِ انورے
بایماے آن چشمِ نازآفرین کشیدی بحُسنِ ادا خنجرے
نمودی بمیدانِ سیماے یار زمژگانِ دلبر صفِ لشکرے
زمژگانِ یارِ تو اے نقشبند زنی بردلِ عاشقان نشترے
زهر مصرعت حسنِ خط آشکار زهر بیتِ خوبان زده مسطرے
بحیرانم که این صنعتِ نازکت نیاید چنین جز تو از دیگرے
زدولت پسندانِ نعمت [illegible] نباشد [illegible]
اگر وصفِ فکرت کُنَد خامه ام [illegible]
نگارم براوراقِ دل اے ورا طراز [illegible]

بماند ہمیں ہمت یادگار　　ز فکر عزیزت بہر کشورے
ز نخل کلام تو در باغ علم　　خورد طالب او بلذت برے
دعاے من است این کہ عمرت دراز　　چو زلف نگار پری پیکرے
اگر قصد رفتن کنی زین جہاں　　کشاید برویت ز جنت درے
کہ تا در حضورش شوی باریاب　　بخدمت کمر بستہ چون چاکرے
نمودیم غواصی فکر سال　　بدست آمد از بخت خوش گوہرے

در آئینہ فکر علامیم
ببین حلیہ پاک پیغمبرے

قطعہ تاریخ (نیرنگ سخن) مصنفہ شمس العلما نواب عزیز جنگ بہادر (از علامی)

تابندہ مہ برج شعرا ہم عصر ضیا شمس العلما　　چمکا عالم میں نام اس کا مذکور ہے صبح و شام اس کا
ہے اسکی جگہ ہر اک دل میں تعریف اسکی ہر محفل میں　　مخلوق اسے دیتی ہے دعا مقبول ہے ہر اک کام اس کا
یغما ہے ہر اک تالیف اسکی ہے تحفہ ہر اک تصنیف اسکی　　شکر نعمت محنت کا صلہ عالم کی دعا انعام اس کا
جبتک وہ رہے آباد رہے دل اس کا ہمیشہ شاد رہے　　خالق سے یہ ہے اپنی دعا یارب ہو بخیر انجام اس کا
سبحان اللہ کیا خوب چھپا اشعار ولا کا مجموعہ　　اس لطف بیاں کا کیا کہنا مقبول جہاں ہے کلام اس کا

جدت ہے طبیعت میں اسکی مضموں نیا ترکیب نئی　　ہے فکر سخن کا یہ صلہ حصہ ہے (قبول عام) اس کا
گلزار سخن میں یار ہے گل عاشق اس کا گویا بلبل　　نالوں سے ہے عاشق نغمہ سرا معشوق چمن گلفام اس کا
پیچیدگیِ مضموں ہے کہیں یعنی صفتِ زلفِ مشکیں　　مرغِ دلِ عاشق صید بنا پیچ و خمِ کاکل دام اس کا

برجستہ فکر علامی تاریخ دیوان نامی
افکارِ ولا کا رنگ نیا (نیرنگِ سخن) ہے نام اس کا
۱۹

قطعۂ تاریخ (تصویر نور) مصنفہ ایضاً از علامی در اردو زبان

واہ کیا اچھا کیا یہ کام تم نے اے ولا　　اس سراپا [illegible]
اس کو گر کہیے سراپا نور ہے　　یہ اگر تصویر ہے نقشہ [illegible] تصویر حور [illegible]
اک نہ اک دن یہ کہا دوں گا حضورِ شاہ کو　　[illegible]
یوں تو اس دنیا میں ہو کر ہی رہیگی [illegible]　　[illegible]

نور کی تاریخ علامی نے لکھی [illegible]
واہ کیا اچھی [illegible] تصویر نور
۱۳ [illegible]

قطعۂ تاریخ عروسی آقائی و نعمت [illegible] حضرت حضور پرنور [illegible] تعالیٰ

[illegible]

شہے مسند جلوہ فرما شادماں در برج اقبالش	کہ خورشید از ضیا شرمندہ اش آبرسماں گردید
بعزم تہنیت خود مشتری از آسماں آمد	مبارک باد عالم را ہمہ ورد زباں گردید
جہاں از خرمی در حالت رقص و طرب آمد	و فور شادمانی در دل پیر و جواں گردید

ندائے ہاتفے آمد بعلامی پے سالش
زہے با آفتاب و زہرہ ریبا قراں گردید
۱۳ ھ

قطعۂ تاریخ پیشکشی خطاب (سلطان العلوم) بارگاہ آقائے ولی نعمت دام ظلہ از مجلس فقرائے جامعۂ عثمانیہ

ظل سبحانی شہ ملک دکن	عین علمش خواندہ اعیان العلوم
گفت علامی پے سال خطاب	خسرو عالم چہ سلطان العلوم

۴۲ ۱۳ ھ

قطعات متفرق تقاریب خاص

بتقریب عیدہا

خسروا ایں عید قربانست و جاں قربان تو	دیدۂ ملک و ملک فرش رہ ذیشان تو
بارگاہت مظہر یک جلوۂ خورشید شد	از فلک ہر کوکبے باد اضیا افشان تو

و لہ

صبح عید است بیا بادۂ گلرنگ بنہ سیم	نغمۂ تہنیت شہ بدف و چنگ ہنر سیم

ساز کن زمزمهٔ تازه نوا علامی | تا به مدح شه با افسر و اورنگ رسیم

ولہ

پادشاها هر طرف خلقی ثنا خوان تو باد | عید قربانست عالم جمله قربان تو باد
دست امداد جهان بار بر افلاک برد | پشت گردون خم ز بار احسان تو باد

ولہ

شاها چه مبارک بود این عید طرب جو | عیدست و سعید است و نوید است به هر سو
صد جلوهٔ عشرت به شبستان تو بادا | آغوش تو شد مظهر یک شاهد خوش رو

ولہ

شه با سریر خود به جشن عید قربانش | چه در چشم جهان آمد به سبب شوکت و شانش
همایون باد شه را جشن عید لطف قربانی | دلش قربان جشن شاه علامیست بانش

ولہ

به جشن عید قربانش دلم قربان شاه ما | منم در محفل عشرت فدای شان شاه ما
فصیح الدین هزاران جان نثار بهای خود لافی | ببین هر حاضر محفل فدای جان شاه ما

وله

خسروا این عید و صد دیگر ترا جاوید باد
نغمه خوانِ بزمِ اقبالِ تو خود ناهید باد

میرِ ما عثمان علیخان پادشاهِ نامدار
دولتت دیباچه و اقبالِ تو تمهید باد

عیدِ قربانست و یکعالم نثارِ درگهت
دشمنانت را وعید و دوستان را عید باد

صبحِ عید است این چه خوش دارد فروغِ دلفروز
جلوه گاهِ آستانت مظهرِ خورشید باد

هر مرادے در ضمیرت جلوه عکس افگند
اندراں آئینه پیدا صورتِ امّید باد

همکنارِ شاهدِ مقصود باشی دائما
در شبستانت عروسِ دولتِ جاوید باد

هر کجا رعبِ جلالت صرصرِ نسیم افگند
خصمِ بدخواهِ تو لرزاں همچو شاخِ بید باد

در چمن هر بلبلے مستِ نوائے مدحِ تست
بر زبانِ هر گلے صد نغمهٔ تحمید باد

جاوداں بر کرسیِ اقبال باشی جلوه گر
دستِ تائیدِ خدا همرهِ تو در تائید باد

تو جهانداری که داری یکجهان در حکمِ خویش
جملهٔ عالم زیرِ فرمانِ تو در تقلید باد

بر درِ اقبالِ تو علامیِ آشفته حال
کامیاب و کامگار از دولتِ امّید باد

تقریب خطاب سلطان العلوم

پیش کشیدهٔ مجلس رفقاء جامعهٔ عثمانیه ببارگاه اقدس دام ظله

آں نظام الملک آصفجاہ سابع فتح جنگ	میر با عثمان علیخان فاضل دانش مآب
گوشه و علامهٔ دهر ست علامی به فضل	عالماں کردند سلطان العلوم او را خطاب

وله

شد دکن امروز بستان علوم	از شہی کو ہست خاقان علوم
علم خود گوید به آواز بلند	شاه عثمان است سلطان علوم

وله

ای دور تو عثمانی چوں دولت عثمانی	تا جامعهٔ ملکت سلطان علومت گفت
مشهور چو خاقانی خلاق معانی شد	علامی این دولت یزدان علومت گشت

بشکرانهٔ رونق افزوی آقای ولی نعمت دام اقباله

بتقریب عروسی میر محمد عنایت حسین خاں سلمه فرزند علامی بروز شنبه ۲۷ ذی الحجه ۱۳۴۱ھ

نوید آمد شاهم بگوش من آمد	که از مسرت این مژده جان بتن آمد
عروج کوکب بخت من ست علامی	که در نشیمن من خسرو دکن آمد

ولہ

شہ من آمد و آمد بہار در گلشن | چو عندلیب دلم نغمہ سنج شد بچمن
چہ باغ باغ ازیں دولت است علامی | بمنزلش کہ قدم رنجہ کرد شاہ دکن

ختم شد

طبعزاد جناب اختر مینائی نواب اختر یار جنگ بہادر معتمد و ناظم مذہبی

اے خوشا رنگ طبع علامی — غیرت لالہ زار دیوان است
گل تاریخ اختر آوردہ — گلشن پر بہار دیوان است

طبعزاد جناب جلیل نواب فصاحت جنگ بہادر جلیل الشان استاد السلطان

بہ بزم شعر و سخن تا مقام علامیست — زمانہ سرخوش صہبائے جام علامیست
بگو جلیل پئے سال طبع دیوانش — فصیح و دلکش و نیکو کلام علامیست

طبعزاد جناب عاصی مولوی سید عبدالرزاق صاحب وکیل ہائیکورٹ

چہ خوش فکر فصیح الدین احمد خان با نام آور — کہ علامی تخلص دارد و اندر دکن نامی
پئے تاریخ طبع فکرت او خامہ عاصی — رقم زد کلیات فکرت زیبائے علامی

طبعزاد جناب عشق مولوی حبیب اللہ صاحب جاگیردار ضلع نلور صوبہ مدراس چشتی برکاتی خوارزمی

آمد بہار در چمنستان حسن عشق — بشگفت ہمچو گل بچمن غنچہ سخن
از رنگ و بوئے این گل تر در بہار نظم — ہر عندلیب فکرت نگفت نغمہ آن
آن عشق فصیح جنگ کہ نامش فصیح نیست — علامہ است زمانہ و علامی زمن است
گلدستہ سخن چو بہ ہم کرد می کنند — صد آفرین بہ فکرت او اہل فن

از عندلیب فکرت عشق است سال طبع

گلدستهٔ فصاحت علامی چمن

۴۲ ۱۳ ھ

طبعزاد جناب محبی مولوی میر مسعود علی صاحب بی۔ اے سشن جج وظیفه یاب

شاعری کندن جان است و هلاک بدن است | یارب این علم چه علم است همین فن چه فن است
این چه صنعت که دلش همه درد است و عذاب | وین چه سوداست که شوقش همه رنج و محن است
خلق آسوده بخواب است و سخنگو همه شب | در خم و پیچ سخن راهرو و گامزن است
بهر یک مصرع برجسته بوصف قد یار | شاعر استاده بیک پای چو سرو چمن است
بهر تشبیه بزلفی که بدست دگر است | خاطرش پیچ به پیچ است و شکن در شکن است
بهر وصف رخ تابان که بدیدست کسی | جان او سوخته چون شمع میان لگن است
بهر یک دانه گوهر ز سحاب معنی | چون صدف بسته دهانست و کشاده دهن است
در پی محمل لیلای مضامین مجنون | گاه آواره به نجد است و گهی در یمن است
بهر شیرین سخن بازوی فرهاد خیال | روز و شب تیشه کش و تیشه زن و کوهکن است
آخر این درد چه درد است که هر لحظه از آن | خاطر آزرده و دل خسته و جان ممتحن است
از پس خوردن خون جگر و دود چراغ | آنچه شد قسمت او سرزنش انجمن است

یک به آهسته که در حق همین ساده دلان
قول فی‌الواقع همیون خدا سخن است

یک به انداز نصیحت که مرا این شعار را
نی بدنیاست بها و نه به عقبی ثمن است

حفظ نفس است درین کار گرفتم لیکن
آن چه کار است که یک خط و هزاران فتن است

یک تو آن شیخ که بر پا جبا است که هر
گرچه رونق ده این بزم به نو پیرهن است

یک گل افشان که شعر فلان حرف چو خار
گرچه با زینت ترکیب گل یاسمن است

یک زبان دانست که هر بزرگ در غصه
عیب جز این نتوان یافت که شد در وطن است

می کشد شاعر بیچاره بصد غصه و غم
اندر همه باوفا اوصاف که مرد فکن است

می کند عذر که این پیش کند میل سخن
اول از شیوه آن شوخ که توبه شکن است

نیست آگاه که اینجا متوسط [illegible]
طمع [illegible] است [illegible] دهن است

نطق قانون ابی است درین قول چه شک
سخن [illegible] چه جای سخن است

گرنه قائل این قول بیا تا برویم
[illegible] علامی علامه که معجز سخن است

آنکه با شغل گرانمایه بسر کار نظام
[illegible] اوصاف [illegible] است

شعر [illegible] از فرط روانی و روان افزاید
غیرت [illegible] در عدن است

طرز دلکش [illegible] که مذاق است [illegible]
[illegible] که [illegible] است

عزم فرمود کہ آرد بنظر گاہ ہنر | نظم خود را کہ بہ تنظیم چو عقد پرن است

جست از بندۂ محوی چو دلش سال مسیح
گفتمش تحفۂ علامی شیرین سخن است
۲۴ ۱۹ ۲

طبعزاد جناب ناظم مولوی علی الدین احمد صاحب ناظم سوم فوجداری بلدۂ حیدرآباد

نواب نامدار بہادر فصیح جنگ | علامیِ زمانہ سخن سنج نکتہ داں
داند سخن شناس کہ در عرصۂ سخن | کرد او چہ کارہا چو سخن سنج اصفہاں
رنگیں کلام او بہ مضامین نازکش | مقبولِ دل چو فکرتِ سعدیِ بوستاں
ذوقِ کلام او بہ سخن فہم خوش خیال | با شکرین مقال چہ شیرین کند زباں
ہر شعر او چو شاہدِ رعناست دلفریب | ہر نکتہ اش ز حسنِ بیان است دلستاں
گلدستۂ فصاحتِ او باغِ دلکش است | محفوظ باد تا ابد از آفتِ خزاں

تاریخ طبع او ز دہ ناظم چنین رقم
گلدستۂ فصاحتِ علامۂ زماں
۴۲ ۵ ۱۳

طبعزاد جناب نامی میر عنایت حسین خان جگر گوشۂ علامی

دیوانِ فلک کلاہم مطبوعِ عالمی شد | صیتِ بلند نظمش از ماہ تا بماہی

شکر خدا کہ حسنِ نظمِ فصیح دوراں ۔ مقبولِ بندگان شد در بارگاہِ شاہی
آباد قبلگاہم یا رب بظلِ سلطاں ۔ پایندہ باد ظلش بر فرقِ من الٰہی

نامی بسالِ طبعش بنوشت مصرعِ خویش
گلدستۂ فصاحت دیوانِ قبلگاہی
۱۳ ۴۲ ھ

طبعزاد جنابِ واقف مولوی حکیم امتیاز حسین صاحب ابو العلائی طبیب جائسی

یک عالم است واقف نامِ فصیح جنگ ۔ دارد خبر ز اوجِ مقامِ فصیح جنگ
علّامیش تخلص و نامش فصیحِ پیا ۔ لطفِ سخن عیانست ز نامِ فصیح جنگ
دارد بکارِ سلطنت آصف احترام ۔ در پائے تخت اوست قیامِ فصیح جنگ
او ناظم است و معتمدِ مال در دکن ۔ از نظم او عیانست نظامِ فصیح جنگ
بنگر چہ شان اوست کہ جمِ غفیرِ خلق ۔ جمعست بر درش بسلامِ فصیح جنگ
بنگر مراتبش کہ فلاک در سخنوری ۔ زد قرعہ کلام بنامِ فصیح جنگ
بنگر کہ در مشاعرہ ہائے سخنوراں ۔ بر صدرِ محفل است مقامِ فصیح جنگ
سحباں کہ در فصاحتِ نطقش کلام نیست ۔ شد معترف بلطفِ کلامِ فصیح جنگ
فکرِ بلند اوست چہ صیاد در سخن ۔ صد طائرِ خیال بدامِ فصیح جنگ

طبعش چه شهسوار بمیدان فکرتست　　صد اشهب سخن بزمام فصیح جنگ
(گلدستهٔ فصاحت) او می دهد خبر　　از رنگ و بوی طبع و مشام فصیح جنگ
این کلیات نظم ببزم سخنوران　　گوئی نمونه ز کلام فصیح جنگ
در حق او بدرگه خالق همین دعاست　　یارب زمانه باد بکام فصیح جنگ
یارب بدور ساقی دوران ببزم شاه　　باشد مئے مراد بجام فصیح جنگ

واقف دو سال طبع بیک مصرعم خوش است
فکر بلیغ نظم کلام فصیح جنگ
۱۳۰۲ھ　　۱۳۰۲ھ

طبع زاد جناب مولانا شمس العلماء خان بهادر نواب عزیز جنگ بهادر

فصیح جنگ فصاحت نشان علامی　　که ذات اوست بعالم سخنور نامی
ز علم و فضل و کمالش خبر ندارد کس　　چه ناموری که بسر می برد بگمنامی
عیان ز ناصیه اش شان و شوکت اسلام　　دلش پر است سراپا بجوش اسلامی
فرشته خو که به ایثار نفس و پاکی او　　زمانه یاد کند بایزید بسطامی
ببین بیاری (از پا فتادگان جهان)　　نطاق بر کمر و دست همتش حامی
بحسن خلق و مروت بنام نامی او　　زد آسمان بعمل قرعهٔ نکونامی

نسیم فکرت او در چمن بهار آرد	نزاکت سخنش حاصل گل اندامی
بفکر بکر مضامین خیال او ست بکام	نه بیند او به سخن گاه روی ناکامی
فصاحت سخنش همچو خواجهٔ شیراز	بلاغتش بمضامین چو سعدی و جامی
خیال نازک او دو اسما نگه دارد	با ابتدای سخن بر خجسته انجامی
ببین مرقع نظمش بحسن و عشق تبار	نگار خانهٔ صد پیکر دلارامی
زهی کلام که گلدستهٔ فصاحت نام	سخن [illegible] طبعزاد علامی
زهی کلام که بهجت [illegible] دو	خیال سنجر کاشی و فکر بهرامی
علو او به تغزل مقابل [illegible]	[illegible]
زهی کلام که خوانده بخنده فکر شود	ز خامه فکر ای اهل سخن برد نامی
کلام او بنماید بجا لب شکرین	که بهر تلخ نگاه بچشم بادامی
سرور بخش مضامینست بادهٔ سخنش	نموده [illegible] شامی
سخنوران جهان معترف برتبهٔ او	[illegible]

شگفته طبع و آراسته طبع زینده
چه دلنشینست کلام فصیح ملامی

طبعزاد جناب ہاتف مولوی حکیم عاشق حسین صاحب ابو العلائی

واقفم من ز نام علامی | وز علوِ مقام علامی
کیست کو در جہانِ علم و ہنر | نیست واقف ز نامِ علامی
نامِ آن نامور فصیح الدین | در ہوا رم قیام علامی
خان بہادر فصیح جنگ خطاب | در دکن احتشامِ علامی
سر بلنداں بحرمتِ ذاتش | می کنند احترامِ علامی
حق جزائش دہد بخدمتِ خلق | بگذرد صبح و شامِ علامی
نکتہ سنجانِ نظم با خبراند | در سخن از نظامِ علامی
وہ چہ (گلدستۂ فصاحت) است | از بہارِ کلامِ علامی
این مفید است مختصر بسخن | جرعۂ تر ز جامِ علامی
در حقش این دعاے من ہاتف | باد دوراں بکامِ علامی

ہاتف غیب گفت تاریخش
بحر ۴۲ فیض کلامِ علامی ۱۳

خاتمہ بالخیر

اعلان

ما نسخه هاے مطبوعهٔ این کتاب را وقفِ
شعراے فارسی زبان کرده ایم حقوقِ
تصنیفِ این کتاب وقفِ عام است
هرکه خواهد طبع کند و بهره بردارد
و مصنف را بدعاے خیر یاد کند فقط

فصیحِ جنابِ علامی